

Рудолф ЩАЙНЕР

ПРОБЛЕМИ НА МОДЕРНАТА ПСИХОАНАЛИЗА

Поредица „Просветление“

Поредица „Просветление“

1. Рудолф Щайнер, „Същност на музикалното“
2. Рудолф Щайнер, „Прераждане и карма“
3. Рудолф Щайнер, „За мистериите драми“
4. Рудолф Щайнер, „За инициацията“
5. Рудолф Щайнер, „Проблеми на модерната психоанализа“

Рудолф Щайнер

ПРОБЛЕМИ НА МОДЕРНАТА ПСИХОАНАЛИЗА

Три лекции, изнесени в Дорнах и Берлин
от 1916 до 1918 година

Превод от немски
Христо Маринов

Аб
Издателско
Ателие

RUDOLF STEINER
ÜBER DIE PSYCHOANALYSE

(Събр. съч. 172, Събр. съч. 178, Събр. съч. 181)

Всички права върху българското издание на тази книга
са запазени от *Издателско ателие Аб*

- © Рудолф Щайнер, автор
- © Христо Маринов, преводач
- © Мария Пашова, редактор
- © Светлозар Писаров-Белката, художник
- © Издателско ателие А^б

ISBN 978 - 954 - 737 - 878 - 4

СЪДЪРЖАНИЕ

ПЪРВА ЛЕКЦИЯ, Дорнах, 13.11.1916 г. 7

Различието между професия и служба. Ариманически влияния върху професионалната карма. За така наречения „подбор на най-добрите“. Грешките на психоанализата например при търсенето на „животинската първична тиня“ на душата вследствие на естественонаучното разглеждане на душевния живот. Взимането под внимание на повтарящите се земни животи за психоанализата на несъзнаваното.

ВТОРА ЛЕКЦИЯ, Дорнах, 10.11.1917 г. 23

Начало на психоанализата. Бройер. Фройд. Техният изследователски начин разяснява болестни случаи. Адлер. Възгледът на Юнг. Типовете. Индивидуално и колективно несъзнавано. Проекция и интроекция. Понятието за Бог като необходима психическа функция. Възгледът на Юнг като симптоматичен пример за недостъпността на духовния свят. Ницше, Шопенхауер, Вагнер като реални примери за духовно действие.

ТРЕТА ЛЕКЦИЯ, Дорнах, 11.11.1917 г. 49

Душевните факти, които се откриват пред психоанализата, указват за духовното. Връзката на човека с духовния свят. Мислене, чувства и воля като единство в душата – отвъд прага те се разделят, при слабост на Аза те се смесват в несъзнаваното. Хистерия и невроза. Ницшевият живот като пример за действието на духовни импулси. Психоанализа и педагогика. Индивидуалната терапия при психоанализата и всеобщата културна терапия чрез духовната наука. Кармични връзки между психоаналитик и пациент, между възпитател и възпитаник.

ЧЕТВЪРТА ЛЕКЦИЯ, Берлин, 12 март 1918 г. 70

При разглеждане на човешкия живот се взема под внимание какво би могло да се случи през деня, въпреки че не се е случило. Заложени, но нестигнали до развитие кълнове в природата и в човешкия живот. Разиграващото се в несъзнаваното. Приведеният от психоанализата случай за бягащата дама пред един фойтон. Ръцете като мисловни органи. Разликата между човек и животно. Линията на центъра на тежестта на главата. Критичното разглеждане на собствената дейност просиява като лъч през лотосовите цветове във времето и продължава да действа след смъртта. Излъчването на съдбовните мисли, които се задържат на повърхността на диафрагмата чрез ръцете. Идващите от земята, преминаващи през стъпалата и краката излъчвания, които се направляват чрез лотосовите цветове.

Рудолф Щайнер – живот и творчество 89

ПЪРВА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 13 ноември 1916 г.

От разсъжденията върху едно такова влияние в човешкия живот, каквото има професията или всичко, свързано с нея в живота, ще можете да разберете колко трудно е да се обяснят нещата, които ще обсъдим сега, защото възникват извънредно много въпроси. При това трябва да имаме предвид, че всичко, което се извежда чрез хода на законите на съдбата – кармата – в човешкия живот, зависи от много фактори, и тъкмо многообразието на човешкия живот се основава на факта, че се намесват многобройни фактори. Когато под думата професия в житейската съдба се схваща отделно човешкото, трябва да се направи една забележка. Това, което се означава като професия на човека, не трябва да се подменя с онова, което се означава като служба на човека в най-широк смисъл. Защото веднага може да изпаднем във всевъзможни заблуждения, ако насочим поглед към онова, което един или друг човек си представя в своята служба и го разгледаме от гледната точка, от която тук насочваме поглед към професионалния живот. Именно поради факта, че човекът често – не винаги – работи по своята професия в службата си, се случва така, че многообразни външни фактори могат да играят роля в човешкия живот и че в известен смисъл с професионалната карма се преплитат други кармични нишки. Днес още живеем във време, което се схваща като време на известна реорганизация, в което обаче в много отношения, за да разберем даден човек на това или онова място в живота, са меродавни единствено нещата, които изнасяме за професионалната карма. Знаем, че днес още в много отношения професионалната карма се кръстосва с кармата на цели съсловия, класи и т.н., че вътре в човешките групи по начина, по който някой е поставен на

своето място в живота, върху него действат неговите, както и чуждите предразсъдъци, честолюбие, суета, въздействат му и още много други фактори. Всички фактори, които до известна степен действат отвън в професионалната карма, правят възможно в хода на човешката дейност постоянно да се намесват ариманически влияния. Един човек, заемащ определен пост в живота, който например е станал министър, държавен съветник или нещо подобно поради най-различни причини, които не се нуждаят от изброяване, човек, който е поставен на такъв пост, няма нужда да е професионално обучен за тази служба. Той може да заема висок пост, а същевременно по професия да е просто писарушка. Но тогава не можем да вярваме, че службата му се изпълнява съвестно. Тъкмо това е характерното за нашата епоха – която в материалистическото обяснение на основателните дарвинистични принципи е извела едно такова житейско учение като това за „подбора на най-добрите“, което *Оскар Хертвиг*, ученик на Хекел, осъжда толкова остро, – че тази епоха, дала учението за „подбора на най-добрите“, в същото време толкова ясно, много повече, отколкото някога, в която и да било друга епоха се е случвало, подбира тъкмо най-лошите. Не е въпросът да се критикува песимистично времето и да се призовават добрите стари времена, а да се приемат реално нещата въз основа на един факт: от една страна, прави се добро с учението за подбора на най-добрите; но това време, което прави нещо добро с това учение, бива владяно в своята реалност и действителност от тенденцията да избира тъкмо най-посредствените за привидно най-важните житейски постове.

Това е една горчива истина за настоящето, която обаче би могла да се познае, ако това настояще не беше под влиянието на една твърде далеч отиваща вяра в авторитети и на една твърде далеч отиваща опортюнистична замайност, и ако не властваше това, което днес се нарича обществено мнение

– обществените мнения, според възгледа на един философ от 19-ти век, са лични глупости. Това, за което става дума, би могло да се разбере, ако не се поддаваме твърде много на влиянието от подхранваните от тъй кални извори обществени мнения. Затова човек трябва да е наясно, че нашето време трябва да се възпитава в житейското разбиране да се прозира, че подборът на най-посредствените е налице и че тъкмо тези най-посредствени биват боготворени от споменатото обществено мнение.

Службите се изпълняват често от ариманическо-мефистофелското и тъкмо в развитието на действието на „Фауст“ можете да видите как Мефистофел изпълнява своята служба. Чак в края на живота си става възможно за Фауст да се освободи от Мефистофел. Фауст отива в кайзеровия двор. Той прави дори едно извънредно важно за последните десетилетия откритие – открива хартиените пари. Но всъщност Мефистофел е този, който прави това откритие. После Фауст е отведен в античния свят чрез хомункулус. Но това става възможно с помощта на Мефистофел. Фауст става дори пълководец, води войни, но от изложението на Гьоте в това действие може да се схване, че всъщност Мефистофел води тези войни. Накрая виждаме как Фауст постепенно се освобождава от Мефистофел. Когато Фауст само преминава през света, без да заема определена служба, след като е изоставил своята професура, която е имал по-рано, трябва да се каже: Начинът, по който Мефистофел стои до него, е вече такъв, какъвто днес често мефистофеловата сила упражнява в живота на човечеството. Това е едното, на което трябва да се обърне внимание.

Нещо друго, на което трябва да се спрем, е, че е извънредно трудно да се изследва какво всъщност действа в човешката природа в хода на кармичната еволюция. В тази област дори може да се каже, че естественонаучното развитие

е достигнало до точката, която трябва да бъде заместена от духовно-научното наблюдение. Дори само като се занимава с душевния живот, естественонаучното наблюдение прави най-ужасната грешка. Ние виждаме как днес съществува една погрешна научна посока, която се осмелява да се доближи до човешкия душевен живот и иска да го разглежда естественонаучно, която също така приема, че този човешки душевен живот не протича просто в наличното в съзнанието, а че под прага на съзнанието, както се казва, в несъзнаваното или в подсъзнанието има много повече, което напират нагоре към съзнанието. В предишните наблюдения посочихме конкретни неща, които действително се намират в подсъзнанието и които напират към съзнанието като облаци над областта на солфатара, когато човек започне да подпалва там къс-чета хартия. Във всеки случай много неща се намират в дълбините на съзнанието. Така че може да се каже: Някои хора, които днес искат да се занимават с психология, вече предчувстват, че трябва да бъдат изяснени тъмни, несъзнателни душевни способности и душевни неспособности. Тъй като тези възгледи въобще не искат да се нагодят към един всеобхватен духовно-научен мироглед, те могат да доведат единствено до погрешни резултати. Човек разглежда как се е развил даден човешки живот от гледна точка на естественонаучната психология. Преди всичко той е достигнал чак дотам да вярва, че това, което една душа желае и чувства, с което тя е щастлива или нещастна, изпълнена с радост или с болка, зависи единствено от възприеманото непосредствено в съзнанието. Опитват се да катехизират душата, например се опитват да изкарат от нея онова, което някога е извършила, което е изживяла като радости, страдания, разочарования в живота, които вече не са във владение на обикновеното съзнание. Казва се, че това, което е забравено, не е изчезнало, а продължава да действа в подсъзнанието.

В това подсъзнание особено силно действат желания, които някога човек е имал, но не ги е задоволил, които е потиснал. Да вземем конкретен случай. Една жена в тридесетте си години. На 16 години тя се влюбва, развива еротично желание, така казва това естественонаучно направление, но това еротично желание е щяло да поеме по погрешен път, ако тя би му се отдала, ако би го изпълнила. Тя го изтласква под въздействието на възпитанието, под въздействието на родителските напътствия, и, както може да се каже тривиално, го смила душевно. Тя продължава да живее. Минават 14 години от това време. Може би се омъжва съобразно общественото си положение. Отдавна е забравила за случилото се, но забравеното не е изчезнало. Душата не се изчерпва до това, което знае. В основите на душевния живот още е налично преживяното, което се проявява така, че въпросната дама, въпреки че е външно щастлива, страда от неясни песимистични пристъпи, от частична житейска умора, така че тя е нервна, става неврастеничка или нещо подобно. Тогава този начин на психология се пренася в лечебната наука и се прави опит да бъдат лекувани такива души чрез катехизиране, като се казва: Такива намиращи се в основите на душевния живот преживявания, привидно забравени за горното съзнание, трябва да се изведат нагоре. Изведат и уредят ли се под действието на един подходящ катехет, който естествено, според днешните разбирания, трябва да бъде душевен лекар, тогава всичко е наред. По този начин се постига лечение, което често дори повече или по-малко е лечение, въпреки че по-скоро е само привидно лечение. Но доколкото то е привидно лечение, можем да обясним при друга възможност. Това е едното, което човек търси в дълбините на душевния живот.

Да вземем друг пример с един 35 или 40 годишен мъж, който страда от известна житейска умора, от затвореност към живота. Той не знае защо и неговото обкръжение също не

знае. Онзи, който иска да се задълбочава в подобни неща с такава душевна наука, опитва да се задълбочи в забравеното, но не и изчезналото в основите на душевния живот на този мъж, и разбира, че въпросният човек може би на 15, 16 или 17 години е имал някакъв житейски план, който е пропаднал. По-късно в живота е трябвало да изпълнява друг житейски план, който не съответства на по-ранния. Привидно е удовлетворен от нещата, които ежедневно чувства, мисли и желае, ала това, което човек съзнателно мисли, чувства и желае, не е целият душевен живот, така че в душевните му дълбини продължава да живее като сила този пропаднал житейски план.

И се вярва, че въпросният мъж може да бъде излекуван, ако катехизиращо се изведе пропадналият житейски план, така че мъжът да може да преосмисли нещата със своя катехет. Обаче също се мисли, че долу, в дълбините на душата, се намира още много, без съзнанието да знае за това. Накратко, стига се до убеждението, че съзнанието е един малък кръг, а душевният живот – по-голям кръг, и че съзнанието обхваща само малка част от душевния живот. Търси се обаче и недрушевното в основата на душевния живот. Както неотдавна един теолог малко безвкусно се изрази, търси се „животинската първична тиня“ на душата. Следователно се търсят и разочарования, изтласкани желаниа, пропаднали житейски планове, „животинската първична тиня“ на душата – всичко онова, което има почва в животинския живот, което произлиза от плътта, от кръвта, от животинското и не се проявява по съзнателен начин. Защото съзнанието, разбира се, би се защитавало от напирашото от дълбините на душевното.

Има много верни неща в теорията за „животинската първична тиня“. Защото често в живота виждаме как съзнанието си казва: Ох, не искам нищо друго освен това: Искам да преживея това или онова, затова се обръщам към този или онзи човек. Но тогава действа „животинската първична

тиня“ на душевния живот и това са може би само животински желаниа, които се разкрояват, маскират от казаното от съзнанието. По-нататък се твърди от тази „научна“ посока – „научна“ трябва вече да се каже в кавички, – че в тези несъзнателни области се намира също и това, което произлиза от взаимовръзката на индивида с расата, нацията, с всевъзможни други исторически утайки, които несъзнателно действат в човешката душа, докато съзнанието се проявява по напълно различен начин. Човек не може просто да каже с оглед на това, което днес бушува в света, че тези неща не могат да бъдат потвърдени от широко разпространени примери. На кого днес не му се е налагало да види как някой издига на думи високи идеали за права и свобода на народите, докато всъщност в душата му действа единствено произлизащото от контекста, който анализира тъкмо в загатнатата посока на психоанализата, и което най-малко му се иска да анализира, разравяйки тинята на дъното на душата.

Тогава – и аз не знам как естественонаучните психоаналитици се спогаждат с теологическите психоаналитици, каквито също съществуват – теологическите психоаналитици причисляват към подсъзнанието в душевния живот също и демоничното, това, което произлиза от още по-дълбоки дълбини, от напълно ирационални дълбини. Теологическите психоаналитици наблюдават особено на това, че в подсъзнанието на човешката душа действат непознати демони, за да направят хората например гностици или теософи. Защото, когато се анализира душата, когато се задълбочаваме в глъбините, където се намира също и пратинята, се открива това. И гнозисът е демонично учение, психоанализата е демонично учение, пардон, не психоанализата. Тя, според възгледа на тези господа и дами – защото дамите също вече вземат дейно участие в тези неща, – не се числи към тези неща, а само теософията и други подобни. Днес не искам да изпадам в критика

към психоанализата, а с изложеното от мен искам само да поясня, че в това психоаналитично направление се намира нещо, чрез което съвременното изследване се присъединява към намиращото се под съзнателната част на душата и действашо там. И тогава от естественонаучните предразсъдъци в тази област трябва да се покаже най-погрешното, ако в тази област не се пристъпва с духовно-научно изследване. Така никога няма да се разбере, че намиращото се в душевния живот не може да бъде анализирано по правилен начин, ако не се знае, че човешкият живот протича в различни земни животи. Защото в психоанализата човек иска да обясни всичко, което е в основата на душата, изхождайки само от един земен живот. Нищо чудно, че тогава то трябва да бъде представено в много погрешна светлина.

Този, който например открива в основата на душата провалени житейски планове, би трябвало първо да проучи какво значение има един такъв провал на житейски план в цялостния живот на човека, протичащ през различни земни животи. Тогава може би би открил, че в подсъзнанието действат също така известни страни на този човешки живот, които именно са възпрепятства-ли, съобразно съдбата, изпълнението на въпросния житейски план и тогава би забелязал, че този провален житейски план, който още се намира в дъното на душата, не е определен просто да направи човека болен в тази инкарнация, а и да бъде пренесен през портата на смъртта, когато този живот свърши, да се превърне в сила в живота между смъртта и едно ново раждане, за да може в следващия земен живот тепърва да играе правилната роля. Може би е необходимо един такъв провален житейски план да бъде запазен в дълбините на душата, за да може да придобие сила, да се развие правилно и да узрее, за да може да приеме в следващия земен живот определената му форма, която не е способен да приеме в този земен живот поради

други специфики в душевния живот.

Това, което касае така наречената – както казах, изразът не е много изтънчен – животинска първична тиня на душевния живот, е налице, но си спомнете за изложеното от мен за връзката между главата на човека и останалия организъм. Останалият организъм е във взаимовръзка със земния живот на човека, в много отношения е свързан с настоящата инкарнация, докато главата е резултат на по-ранно земно развитие, преди всичко е във взаимовръзка с неговите предишни инкарнации. Ако обмислите това, ще разберете, че от неговия останал организъм, според ролята, която играе в цялата кармична взаимовръзка, действат много неща, които трябва да имат едно по-друго състояние на зрялост от произлизащото от главата на човека, от неговата нервна система. Но много греша онзи, който в психоанализата анализира само първичната тиня, защото който анализира животинската първична тиня, е в същото положение като някого, който иска да знае каква житна култура ще расте на определена почва, когато тя все още не е израснала. Той анализира почвата, открива в нея определен тор. И казва: Да, сега разпознавам тора, от който ще израсте житото. – Житото изобщо не расте от тора, въпреки че той трябва да е там! Става въпрос за това, което е заложено в тази първична тиня. Това, което е заложено в тази първична тиня, е предназначено да действа през портата на смъртта в развитието през следващия земен живот. Не става въпрос да се изследва първичната тиня, става въпрос за заложеното като душевен кълн в тази животинска първична тиня.

Има възможност така наречената психоанализа да се изучава правилно – въпреки че предразсъдъците на настоящето действат гибелно, – защото човек си има работа с една област, към която напират мисленето на настоящето, което не може да се задоволи с това, което дава на душата просто преживяване, което следователно за душата е преживяване-

то на съзнанието. Но в тази област правят проучвания хора, нямащи очертана насока за изследване, защото не искат да разберат духовната наука, по най-неподходящ начин, поставяйки всичко на грешното място, тъй като не разбират как да поставят нещата на правилните места. Едно правилно изследване на проблеми в тази област би било възможно, ако човек е в състояние да проследи действителните кармични нишки, както посочих това. Психоанализата се показва така ужасно нездрава, когато навлиза в първичното, в онази област, която обаче е важна, когато човек поиска да изследва протичащите съдбовни нишки на човека в техните най-фини и интимни конфигурации. Това, което се случва в съзнателния душевен живот на човека от събуждането до заспиването, показва всъщност само малко от протичащото като кармичен поток през инкарнациите. Съзнателно преживяното в будния живот принадлежи в голямата си част към настоящата инкарнация и така е добре, защото човекът трябва да е деен в настоящата инкарнация. Но много от това, което се пренася през портата на смъртта като зародиш, който се изгражда от преживяванията, опитностите в настоящата инкарнация, играе огромна роля в живота ни от заспиването до събуждането и най-вече в сънищата. Формирането на сънищата трябва да може да се разглежда по правилен начин. Когато се казва, че сънищата са реминисценции, често е вярно, но те действат по един различен начин в нашия кармичен поток, а не по пряк начин. Те не действат по пряк начин. Често действат така, че означават обратното на това, което разкриват. Искам да дам един пример от литературата, за да онагледя това, което искам да кажа.

Фау-Фишер – той се казва Фау-Фишер, понеже името му се пише не с „F“, а с „V“*, – естетът, написал романа „Един от

* На немски буквата „V“ се произнася като „F“, а нормално името „Фишер“ на немски се пише с „F“ в началото. – бел. ред.

тях“, има в книгата си един симпатичен малък разказ, който привеждам по причина, че говоря в по-широк смисъл за професионалния живот, т.е. за свързаното с работата на хората.

Там Фишер излага един разговор между баща и син. Те вървят заедно и след като баща му го е разпитвал за различни неща, синът разказва на баща си: „Учителят ни каза, че винаги трябва да се осведомяваме за заниманието на даден човек, защото по това дали някой има порядъчно занимание, се разбира дали той изобщо е порядъчен човек, порядъчна душа.“ „А-ха!“ – казва бащата. – „Да, и след като учителят ни каза това в училище, ми се присъни, че вървя над езерото и в съня си го питам какво занимание има то. И езерото отвърна: Моето занимание е да съм мокро.“ – „Хм!“ – казва бащата. Това е много духовит разказ, разказ, който издава много житейска мъдрост за този, който го е измислил. Защото бащата казва „хм“ поради факта, че той, разбира се, не иска да обърка сина си и не иска да му каже каква глупост е казал учителят му. Но бащата вече си е помислил нещо. Всъщност сега той би трябвало да обясни на сина си проблема по по-умен начин от учителя, би трябвало да каже: Човек не трябва да съди по такъв повърхностен начин. Би могло причината да е в това, че например може да имаме погрешно мнение за дадено порядъчно занимание и затова да смятаме човека за непорядъчен; или пък въпросният човек би могъл да бъде възпрепятстван от нещо друго. Накратко, бащата би трябвало да поучи сина си. Ала в този случай той няма смисъл да го поучава, защото когато имаме работа с един млад човек като сина, тогава все още сънят може да действа по благоприятен начин. Тъй като сънят, появил се в съзнанието на сина, е като реална сила, която замества едно поучение. Този сън действа в подсъзнанието, но действа така, че премахва от душата глупостта, която учителят е казал в своя урок. Сънят се е формирал в подсъзнанието на сина – което е по-умно от

горното съзнание – така, сякаш през съня се разстила един полъх на усмивка над глупостта на учителя. Езерото казва, че неговото занимание, неговата професия е да бъде мокро. Това е нещо, което ще действа лечебно, което ще разпръсне всички вредни последици, които могат да възникнат от едно такова учение. Сънят се явява като реминисценция, но в същото време е и житейски коректор. Така действа в повече случаи животът на астралното тяло и освен останалото, което е налично в душата от житейския си опит – главно неща, произтичащи от едно погрешно възпитание, – човек ще открие, че в подсъзнателните житейски сили е налице един коректор, който понякога действа още в същата инкарнация, когато се появява у млад човек, който коректор обаче преди всичко се пренася през портата на смъртта и продължава да действа. Така действително възниква един вид себекоректор на човека. Трябва да имаме предвид това.

С тези описания исках само да отбележа, че всичко това е в душата на човека и се пренася от една инкарнация в друга. Имаме работа с цял един силов комплекс, който продължава да действа от една инкарнация в друга. Сега трябва да вземем предвид връзката, която възниква между този силов комплекс и човека, докато животът му протича между раждането и смъртта. Тогава човекът е, бих казал, като инструмент с четири струни, върху които свири споменатият кармичен комплекс. Физическо тяло, етерно тяло, астрално тяло и аз са четирите струни, а кармата свири върху тях. Според това как, малко или много, едното или другото, етерното тяло, астралното тяло или етерното заедно с астралното, физическото с астралното, физическото тяло с аза се просвирват от лъка на кармата – ако си позволим сравнението с цигулка, която също има четири струни, – възниква индивидуалният човешки живот. Тези четири струни на човешкия живот могат да се просвирват по най-разнообразен начин. Затова, когато

желаем да говорим не с общи празни абстракции, а с конкретни неща, е тъй трудно да дешифрираме отделните житейски мелодии на човека, защото ние можем да ги дешифрираме само тогава, най-малкото да ги разчетем плодотворно, когато можем да видим как цигулковият лък на кармата свири върху четирите струни на човека. Така вече са налице общи гледни точки, които обаче трябва да се вземат под внимание.

Когато разглеждаме даден човек в онези му години, в които, в смисъла на моята малка книжка „Възпитанието на детето от гледна точка на духовната наука“, се развиват предимно физическото и етерното тяло, когато разглеждаме развитието на детето от седмата до около четиринадесетата година – защото всичко това е приблизително, – ще открием, че тъкмо в това време у детето се проявяват определени специфики, които характеризират този период. Ще забележим, че през това време по определен начин се консолидират някои неща. Много неща се явяват още през първите седем години, защото нещата се взаимопроникват, но по-точно, по-задълбочено може да се наблюдават от седмата приблизително до четиринадесетата година. Ще открием, че по определен начин в развиващия се човек на преден план излиза това, което може да се нарече консолидираните в известна степен чрез телесността, чрез целия начин на себеотдаването, вътрешни специфики, но доколкото то се изразява в стойката, в способността на жестове на телесното, в цялостния стил на живот. Това, което се консолидира, всъщност не всичко, но една голяма част от нещата, които правят така, че даден човек да има изградена фигура, това, че има по-къса или по-издължена фигура, това, че има по-здрава стъпка или танцувална такава, накратко, това, което е във връзка с телесното на стила на живот, тъкмо това се има предвид. Както казах, не всичко, но голяма част от това, което се проявява в развиващия се човек, произхожда от кармичното въздействие

на професията в предишната инкарнация. Твърде често, ако не се съблюдава казаното от мен, се прави грешка, когато искаме да сме разумни, да се взима под внимание човекът в неговото поведение и от това как се държи, да се определя нещо за неговата професия. Така би се допуснала грешката да се поиска въпросният човек да бъде поставен в професия, подобна на тази в предходната инкарнация. Това няма да е благотворно за въпросния човек. Защото в това време се виждат въздействията на предходната инкарнация.

И когато този житейски период завърши или, както казах, се насложат вече нещата отпреди, тогава астралното тяло излиза на сцената по един съвсем специфичен, характерен начин – ако човек познава проблема, изхождайки от духовната наука, той би могъл да забелязва нещата и на физическия план, – астралното тяло, което оказва обратно въздействие върху изграденото по-рано. То действа по такъв начин, че от седмата до четиринадесетата година преобразува според други кармични сили това, което е резултат от чистата професионална карма. В човека са налице два вида воюващи сили. Едните го изграждат, те идват повече от етерното тяло. Другите се противопоставят на тези сили и ги парализират така, че чрез тези други, идващи повече от астралното тяло сили, човекът е тласнат към преобразуване на това, което му е вложила професионалната карма от предходната инкарнация. Така че можем да кажем: Етерното тяло действа формиращо – защото това, което се проявява като поведение във физическото тяло в себедадеността, произлиза от етерното тяло, – астралното тяло действа преоформящо. Чрез играта на двете сили, които действително коварно водят борба, се изразяват много неща относно действието на професионалната карма.

Това действа обаче заедно с други кармични потоци, защото разглеждаме също и физическото тяло. За физическото тяло през първата част от живота е важно как човек

се поставя в света чрез своята карма. Това, което имаме като физическо тяло, зависи от това, защото чрез нашата карма сме се поставили в определено семейство, което принадлежи към определена нация и т.н. Така получаваме едно напълно конкретно оформено тяло. Но не само че получаваме едно напълно оформено определено тяло, а помислете колко много неща зависят от хода на живота ни, от ситуацията, в която сме, когато сме поставени в дадено семейство. С това е дадена изходната точка за безкрайно много неща в нашия живот.

Във физическото тяло през първите седем години, когато то се развива много активно, действат силите, които не произлизат от професионалната линия на предходната инкарнация, а произлизат от това как човек е живял заедно с другите, не когато е бил във връзка с един или друг човек в някой период от живота – това обхваща друга област, – а изобщо в целия живот. Това се преработва. Дълбоки връзки се оформят за душата ни, когато влизаме в отношения с хора. Това пренасяме през портата на смъртта и чрез тези сили допринасяме за това отново да навлезем в дадено семейство, в определена житейска ситуация. Така че можем да кажем: Заложено в нашето физическо тяло действа чрез физическото ни тяло и оформя житейските ситуации. Това действа, разбира се, и през следващия живот и изисква мисловна сила чрез аза. Азът действа разрешаващо върху житейските ситуации, но той действа в борба с това, което определя житейската ситуация. Така че може да се каже: Физическото тяло създава житейска ситуация, азът преобразува житейската ситуация. Чрез взаимодействието на двете, чрез една борба, която те водят, в живота ще се намеси един друг кармичен поток. Защото в човека винаги е налице това, което иска да го задържи в дадена ситуация, и това, което иска да го издигне от тази определена ситуация.

1. Физическо тяло:	създаващо житейска ситуация	} >
2. Етерно тяло:	формиращо	
3. Астрално тяло:	преоформящо	
4. Аз:	преобразуващ житейска ситуация	

Бих искал да кажа: Основно 1 и 4 действат заедно, както и 2 и 3. Но всички те действат също и по най-разнообразен начин. Начинът, по който ние според кармата ни създаваме връзка с други хора в един живот, зависи от 1 и 4 в тяхната взаимозависимост. Това обаче води назад към нашите житейски взаимоотношения по-рано. Начинът, по който според заниманието намираме професионална житейска взаимовръзка, зависи от 2 и 3 и от тяхното противопоставящо се действие.

Сега ви моля да помислите над казаното. Друг път ще продължим това разглеждане.

ВТОРА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 10 ноември 1917 г.

По повод на лекциите, които ще държа в Цюрих, отново ми стана ясно, че човек едва ли може да се докосне до духовния живот на този град в по-широк смисъл, без да хвърли поглед върху това, което се нарича аналитична психология или психоанализа. Различни съображения, свързани с осъществяването на това, днес ме подтикват да започна лекцията с няколко неща във връзка тъкмо с аналитичната психология, с психоанализата. По-нататък ще добавим и други забележки. Но ние видяхме колко значително тъкмо за антропософски ориентираната духовна наука е нейните наблюдения да се свържат с това, което времето изисква и предлага. Може да се каже, че днес привлечени към психоанализата се чувстват различни хора, които търсят сериозно духовните първопричини на битието, които търсят тайните на човешката душевност, и че това в известен смисъл вече отговаря на една характерна особеност на нашата епоха, а именно че част от нашите съвременници обръщат внимание на някои определени, много специфични сили в човешката душа. Към тези, които просто чрез импулсите на времето попадат на определени явления в душевния живот, спадат психоаналитиците.

Особено важно е това движение да не се оставя напълно без внимание поради факта, че явленията, с които се занимава, са налице и в днешно време. Поради различни причини, които ще обсъдим по-нататък, те особено много се натрапват на хората. Днес *трябва* да бъдем внимателни за подобни явления.

От друга страна, трябва да се отбележи фактът, че хората, които се занимават с тези неща, са лишени от познавателни средства да ги изследват и преди всичко да ги разбират. Така че може да се каже: Психоанализата в нашето време е

едно явление, което подтиква хората да бъдат внимателни за известни душевни събития. Също така тя кара хората да разглеждат такива душевни явления, бих казал, с оскъдни познавателни средства. И този факт е от особено значение, защото едно разглеждане на определено явление с оскъдни познавателни средства е твърде очебийно и подлага на изпитание човешкото познание, като го тласка към многобройни заблуди. Така че такова разглеждане не е безопасно за социалния живот, за напредъка на познанието и влиянието на този напредък на познанието върху социалния живот.

Може да се каже: При някои обстоятелства половинчатите истини могат да бъдат по-вредни от пълните заблуди. А като един вид половинчати истини могат да бъдат разглеждани нещата, които днес излизат на бял свят при психоаналитичните теории.

Да се опитаме да проследим някои откъси от научното списание на психоаналитиците. Това, което днес се нарича психоанализа, води началото си от един болен случай, който един виенски лекар, един виенски интернист, д-р *Бройер*, е наблюдавал през 80-те години. Освен че беше лекар по професия, д-р Бройер, когото познавах лично, беше също така изключително фин и духовен човек. Той се интересуваше в най-голяма степен от всевъзможни естетически и общочовешки въпроси. Така, при неговия интимен начин, по който се отнасяше към пациентите, през 80-те години му се предоставя *един* болен случай, който го интересува особено много. Той трябва да лекува една дама, която привидно страдала от тежки хистерични пристъпи. Те се състоели в това, че тази дама понякога имала парализа на едната ръка, временно помрачение на съзнанието, сънливост в много тежка форма, а освен това забравила своя език, който иначе за нея бил ежедневен говорим език. Тя винаги е можела да говори на немски език, който ѝ е майчин език. Но

под действието на хистеричното си заболяване тя не можела повече да говори на немски, можела да говори и да разбира само английски език.

Бройер забелязва, че когато изпадала в помрачение на съзнанието, тази дама можела чрез едно интимно лекарско отношение да бъде доведена до преживяване на определена сцена. Тя била довеждана до едно много тежко преживяване. Бих искал от този случай, който е изведен от школата на Бройер, да представя нагледно как дамата е била подтиквана от това помрачение, отчасти също и под изкуствено предизвиканото състояние на помрачение – Бройер можеше добре да привежда хората в хипноза, – да каже нещо за тези преживявания. По този начин се придобива представата, че тази хистерия, от която била сполетявана, е във връзка с едно определено преживяване, което е имала по време на боледуването на баща си. Тя взимала съществено участие в гледането на болния, при което веднъж имала следното преживяване. Към това преживяване тя се връщала понякога и при един такъв случай дала следното описание: Веднъж будувала през нощта, обзета от силен страх, край трескавия болен, в напрежение, защото очаквала един хирург от Виена за операция. Майка ѝ отсъствала за известно време, а Анна (пациентката) седяла до болничното легло, с подпряна на облегалото на стола дясна ръка. Тя изпаднала в полусънно състояние и видяла как от стената към болния се приближава една черна змия, за да го ухапе.

Материализмът постоянно диша във врата на съвременния човек. И така в доклада за тази болест намираме следната забележка, към която нищо повече не е добавено: „(Много вероятно е на ливадата зад къщата действително да е имало няколко змии, които по-рано вече са били изплашили момичето и които сега са дали материала за халюцинациите.)“ Това е само второстепенна забележка, към която можете да

добавите нещо повече или по-малко, или нищо, все едно е. Така змията се приближила към бащата и искала да го ухапе. Тъй си представяла тя. „Тя искала да пропъди влечугото, но била като парализирана. Дясната ръка, на която се била облегла, била „заспала“, била като анестезирана, и когато я погледнала, пръстите ѝ се превърнали в малки змии с мъртви глави.“ Това било всичко край болничното легло на бащата. „Вероятно тя прави опит да прогони змията с парализираната дясна ръка и така анестезията и парализата се асоциират с халюцинацията със змията. Когато халюцинацията изчезнала, тя поискала в страха си да се моли, но не можела да го направи на никакъв език. Докато накрая си припомнила един детски стих на английски и вече можела да мисли и да се моли на този език.“

От тази случка произтича цялото това заболяване. От тази случка остават една едностранна парализа на ръката, едно помрачение на съзнанието и неспособността пациентката да се изразява на друг език, освен на английски.

Д-р Бройер забелязва, че винаги настъпва едно облекчение на състоянието, когато я остави да разказва. И върху това той изгражда своя план за лечение. Той опитва малко по малко да възстанови цялото събитие, докато хипнотизира болната, и това действително му се удава. Той постига същинско подобрене на състоянието ѝ, така че болната се освобождава от това, което я измъчва, когато го изкарва от себе си и го споделя с някого другиго.

Бройер и неговият сътрудник, *Фройд* във Виена, които се развиват, както е било характерно за този период, под влиянието на школата на Шарко в Париж, в последствие наричат това, което би могло да се нарече душевна травма, душевно нараняване, „нервен шок“, както се наричало в Англия. Следователно душевният шок би трябвало да е възникнал от преживяването край болничното легло и да е имало върху

душата същото въздействие, както едно физическо нараняване – върху тялото.

От самото начало – това трябва да се отбележи – Бройер смята случая за душевно заболяване, разглежда го като вътрешно състояние. Той е убеден, че анатомически или физиологически промени не биха могли да бъдат определящи, например не би могло да е налично някакво изменение в нервите, които водят от ръката към мозъка или нещо подобно. От началото е бил убеден, че си има работа с вътрешен психически процес. Първоначално е имало склонност нещата да се разглеждат така, че човек да си казва: Такива неща могат да се случат поради душевно нараняване, травма, шок и тем подобни. Скоро обаче поради факта, че с тях се занимава особено д-р Фройд – с чието по-нататъшно развитие д-р Бройер по никакъв начин не е бил съгласен, – нещата приемат друг характер. Фройд си казва: Не върви нещата да се обясняват с душевния шок, с душевното нараняване. По този начин не се стига далеч. И Бройер е бил убеден, че не се стига далеч, ако човек просто говори за душевното нараняване. Ще направя една вметка, че д-р Бройер беше един разностранно практикуващ лекар, основно научно образован, един отличен ученик на *Нотнагел*, който не е станал професор само поради външни обстоятелства. Човек може, ако изобщо желае да изрази хипотетично такива неща, да вярва, че ако Бройер беше получил професура и беше могъл да проследи нещата, докато е бил един от четиримата най-заети интернисти във Виена и следователно малко е могъл да бъде научно ангажиран с това, тази професура може би щеше да получи съвсем друг облик! Сега с тези неща се занимава предимно д-р Фройд. Той си казва, че с простата травма, с душевното нараняване не можем да постигнем много. Става въпрос за това да се изследва при какви условия се задейства – може да се каже така – една такава душевна рана. Защото с право

човек си казва: Момичето е стояло до болничното легло на баща си, но до болнични легла седят много хора, които съвсем сигурно също имат дълбоки впечатления, но на тях не им се случват подобни неща. Лаикът бързо ще приключи с един такъв случай с едно изключително дълбокомислено обяснение. Той ще каже, че едното момиче има предразположение, а другото няма такова. И не е ли така, много дълбокомислено, но най-простото, което може да се каже. Защото когато нещата в света се обясняват като предразположение, тогава лесно може да се намери обяснение за всичко. Трябва само да се каже: Имаме предразположение към нещо.

Следователно с такива неща хората, които мислят сериозно, разбира се, не могат да се съгласят и затова се търсят предпоставките за нещата. До такива предпоставки Фройд вярва, че ще стигне със случаи като този. Безброй такива случаи можете да намерите вече описани в психоаналитичната литература и може да се каже, че е изнесен действително огромен материал, за да се стигне до едно или друго в тази област. Един от тези многобройни случаи, описан от психоаналитиците, е следният. Искам да го разкажа така, че да бъде максимално разбираем. За нас не би било важно да се следва една абсолютна историческа достоверност.

Една дама била на вечеринка с други гости. На тази вечеринка се празнувало изпращането на домакинята. Тя била невротична и трябвало да бъде намерен някакъв чуждестранен курорт. Тази вечер тя трябвало да отпътува. Празнувало се изпращането ѝ. Когато хората се разотишли, домакинята отпътувала. Когато дамата, за която става дума, чийто случай трябва да бъде описан сега, си тръгнала с няколко от другите гости, по улицата, иззад гърба ѝ, завивайки на ъгъла, към нея бързо приближил файтон. Както често се прави в градовете, когато се прибираме вкъщи, не знам дали сте имали подобно преживяване, човек не върви по страничния тротоар, а

се придвижва обикновено по средата на улицата. Когато файтонът профучал изотзад, хората, идващи от вечеря, се разбягали наляво и надясно към тротоарите. Само дамата, за която става дума, не побягнала към тротоара, а пред конете, напред по улицата и въпреки ругатните на кочияша – в този случай той ругаел, – тя не се отдръпнала встрани. Продължила да тича, въпреки плющенето на бича, докато стигнала до един мост. Тогава ѝ се приискало да скочи във водата, от страх да не я прегазят. Спасена била от минувачи, които я върнали обратно при другите хора и по такъв начин тя била предпазена от един ужасен инцидент.

Явлението, разбира се, е във връзка с цялостното здравословно състояние на въпросната дама. Израз на хистерично състояние е, ако човек побегне пред конете, а не настрани към тротоара. Става въпрос да се потърсят причините за една такава реакция. И Фройд в този случай, както и в други случаи, се стреми да открие определени детайли и основания по-рано в живота, в живота, който въпросната дама е водила като дете или по-рано. Ако се появи нещо, което не е напълно преработено душевно, то може да остави след себе си предразположение, което по-късно може да бъде отключено чрез някакво шокиращо събитие.

Такова преживяване било лесно открито в детството на въпросната дама. Като дете тя пътувала в един файтон и в някакъв момент се случило така, че конете се уплашили и се втурнали към брега на реката. Кочияшът скочил, подканил детето също да скочи. В последния миг то скочило настрана, а конете и файтонът се озовали в реката. Това било шокиращото преживяване. Една определена асоциация между конете също била налице. В мига, когато дамата видяла опасността от конете, загубила самообладание и побягнала пред файтона, вместо да се отдръпне настрана, под въздействието на последието от детското преживяване. Можете да видите, че

психоаналитиците вече използват една научна методика, но не е ли вярно, че има твърде много хора, на които през детството им се е случвало нещо такова и които въпреки това не правят същото, а именно да тичат пред конете, когато също е налице асоциация с коне. Така че, когато се появи едно такова предразположение да се тича пред конете вместо отдръпване настрани, трябва да се добави още нещо към това.

Тогава Фройд продължава нататък. И той открива точно в този случай една много интересна взаимовръзка. Тя се състои в следното. Въпросната дама, която побягнала пред конете, била влюбена в един господин. Но тя обичала двама. Била напълно убедена, че обича господина, в когото била влюбена, повече от другия. За което тя не била съвсем наясно, колебаела се. Господинът обаче бил съпругът на нейната най-добра приятелка, а тази приятелка била домакинята, чиято прощална вечеря била празнувана същата вечер. Така домакинята, която била малко нервна, отпътувала. Приятелката била на прощалната вечеря, излязла с другите гости, побягнала пред конете и когато това се анализира, се открива, че били възникнали взаимоотношения между господина, съпруга на нейната най-добра приятелка, и тази дама. Любовната връзка има, да кажем, няколко измерения. Тези измерения също са във взаимовръзка с нервността на приятелката, както също можете да си помислите. Накратко, без нищо да предусеща – според нейното собствено мнение, – тази дама излязла с останалите гости, побягнала по улицата пред конете, спасили я, гостите я отнесли обратно в къщата, откъдето преди малко били излезли, където били на прощална вечеря. И сега лекарят проучва целия случай на заболяването. Той взима под внимание това, което дамата му разказала. Но тук тя се запънала и с усилие той успява да я накара да разкаже цялата случка. Тогава се случва така – ние знаем, че тъкмо госпожата е отпътувала и съпругът

останал сам вкъщи, – че мъжът в тази ситуация, след като тя отново дошла на себе си и била в нормално състояние, ѝ направил любовно признание. Така виждате нещо много забележително.

Д-р Фройд проследява други случаи от подобен тип и след достатъчно проучвания установява, че се случват такива неща винаги, когато се касае за някаква любов, когато е налице нещо, свързано с любов, когато под прага на съзнанието дреме нещо от сферата на любовта. Фройд стига до убеждението, че при такива хистерии – за които по-рано се е вярвало, че са възниквали поради душевни травми, – когато човек проучва естеството им, може да се открият взаимоотношения, може винаги да се касае за взаимоотношения, може да са налице множество констелации, но от някаква страна любовта трябва да упражнява своята роля. Ала трябва да се има предвид, и това са най-характерните и най-значителните случаи, че тази любовна история няма нужда да достига до съзнанието на пациентите.

Така Фройд завършва това, което нарича своя теория на неврозата, своя теория на сексуалността. Във всички такива случаи той открива, че сексуалността играе водеща роля. Виждате ли, тези неща, разбира се, са извънредно примамливи. В днешно време често навсякъде, където се обяснява нещо човешко, възниква наклонността на помощ да се призовава сексуалността. Затова няма нищо чудно, че един лекар, който в толкова случаи на хистерични заболявания намира намесена любовта, формира една такава теория.

От другата страна се намира тъкмо точката, от която, понеже аналитичната психология представлява един опит за познание с оскъдни познавателни средства, започва възможно най-голямата опасност. Нещата са опасни, защото, бих казал, този опит за познание е прекалено примамлив. Примамлив поради настоящите обстоятелства, а също поради факта, че

сексуалните отношения действително имат някаква доказателствена роля. Но психоаналитикът *Юнг*, който е написал книгата „Психология на несъзнателните процеси“, професор Юнг в Цюрих не е на мнение, че нещата могат да се обяснят с теорията на Фройд за сексуалността, с теорията за неврозата, той е на друго мнение.

Юнг забелязва, че Фройд също има противници. Сред тези противници е и *Адлер*. Адлер отстоява една съвсем друга позиция. Като Фройд той проучва голям брой случаи – можете да прочетете всичко това в книгата на Юнг – и навсякъде вижда ролята на сексуалността и от това заключава: Всъщност сексуалността е първопричината. Адлер разглежда една друга страна на проблема и открива, че тази друга страна е в същността си по-важна от това, което Фройд извежда на преден план. Адлер – аз искам само да характеризирам най-общо нещата – намира, че в същата степен, в която сексуалността играе много доминираща роля в човека, в такава степен много доминираща роля играе също и един друг инстинкт. Това е инстинктът за власт над обкръжението – изобщо инстинктът за власт. Волята за власт при Ницше трябваше да бъде дори един философски принцип. Точно както Фройд направи от сексуалността теория, човек може да изложи безброй случаи също и за инстинкта за власт. Трябваше само да се анализира веднъж хистеричното, случаите не бяха изобщо толкова необичайни. Да приемем, че една дама е хистерична. Тя получава спазми – в един такъв случай сърдечните спазми са особено предпочитани – и всевъзможни състояния. Къщата се оживява, цялото обкръжение се вълнува. Лекарите са заети, болната е обсипвана с лекарски грижи. Накратко, тя упражнява една тиранична власт над околните. Един разумен човек знае, че на такива хора в действителност нищо не им липсва, въпреки че съзнават болезненото си състояние и поради това страдат. Но в действителност на тях нищо не им липсва, всъщност

те са здрави, но също така са и болни, ако щете. Такива хора могат да се приемат като здрави и като болни. Със сигурност те припадат, когато ги обземат сърдечни спазми, но по правило винаги на килима и никога до него! Тези неща могат да се наблюдават много добре.

Това, което напирва в несъзнаваното, което е инстинкт за власт, води особено лесно до хистерични състояния. Адлер проучва случаите, които му се предлагат, според този инстинкт за власт, и винаги открива, че навсякъде, където са налице хистерични състояния, винаги може да се докаже, че по някакъв начин е бил пробуден инстинктът за власт, който се проявява болестно. Юнг си казва: Действително на Адлер не може да се отрече право. Това, което той наблюдава, е налице. На Фройд не може да се отрече право. Това, което наблюдава, е налице. Веднъж се случва така, друг път – иначе.

Това е напълно разумно, понякога се случва така, друг път – иначе. Юнг обаче изгражда една особена теория. Тази теория не е безинтересна, ако човек не я приема просто като абстракция, а ако я разглежда така, че да вижда в нея същевременно едно действие на времеви импулси, на това, което се разиграва във времето, преди всичко на едно влияние на безпомощността на познанието, бих казал, на нашето време, на незадоволителността на познанието. Юнг казва: Има два човешки типа, два вида хора. При единия тип преобладават повече чувствата, при другия е налице повече мисленето.

Така един голям учен прави епохално откритие. До такава идея всъщност би могъл да достигне всеки разумен човек, ако наблюдава внимателно своето обкръжение. Защото разделението на хората на хора на чувството и на хора на мисълта е твърде очевидно. Но ученият има и още една задача. Той не трябва да разглежда така лаишки нещата, че да казва: Сред хората в нашето обкръжение има два типа, хора на чувството и хора на мисълта, ученият трябва да направи

и още нещо. Така че той казва: Този, който се вживява, се отправя от самия себе си навън към обективното, а другият се оттегля от обекта, застава пред него и мисли за него. Първият е екстровертният тип, вторият – интровертният. Първият е човекът на чувството, а вторият – човекът на мисълта. Не е ли вярно, това е едно учено разделение, остроумно, духовито, задоволително до известна степен, това не може да се отрече.

По-нататък Юнг казва: При екстровертния тип – следователно при този, който живее предимно в чувствата – често понятията на разума остават скрити в подсъзнанието. Той живее в чувствата, но в подсъзнанието остават скрити понятията на разума. Така при него възниква конфликт между намиращото се в неговото съзнание, и това, което долу, в подсъзнанието му, действа като понятия на разума. От този конфликт могат да възникнат множество състояния. Такива състояния могат да възникнат особено при хора, които имат предразположение към чувствата.

Напротив, при другите, които повече се занимават с мисълта, при хората на разума, чувствата остават в дълбините и напират в подсъзнанието, действат в подсъзнанието и влизат в конфликт със съзнателния живот. Съзнателният живот не може да си обясни какво го притеснява. Това са подсъзнателните чувства. И от обстоятелството, че човек всъщност никога не е завършен, а е или единият тип, или другият, могат да възникнат такива състояния, че подсъзнаваното да се бунтува срещу съзнаваното. И тъкмо това често води до хистерични състояния.

Не е ли вярно, че теорията на Юнг всъщност не е нищо друго освен една перифраза на тривилната идея за разделението на хората на хора на чувствата и на хора на разума и че тя не представлява някакво особено задълбочаване във фактите. Но от всичко това трябва да видите, че все пак хората от съвременното посрещат с внимание всякакви душевни

явления, че тези душевни явления се явяват пред душевния им взор и ги подтикват да се запитат: Какво се случва в един човек с такива симптоми? Все пак хората не са тъй далече от това да си кажат, че си имаме работа не с физиологични, анатомични промени. Те надрастват простия материализъм, не приемат простия материализъм, говорят за душевното. Във всеки случай това е един път, по който хората търсят да излязат от простия материализъм и да видят душевното.

Твърде странно е обаче, ако наблюдаваме по-внимателно, как действа незадоволителното познание, как опитът за познание с оскъдни средства води хората по забележителни пътища. Трябва само да отбележа, че хората не виждат в какво се въвличат. Същото се отнася и за техните привърженици, читатели и съвременници. Ако се разглеждат правилно, нещата имат една много опасна страна, защото остават незабелязани толкова много неща, които обаче действат в подсъзнанието на хората. Забележително е как теориите действат в подсъзнанието. Хората излагат една теория за подсъзнанието, но със своята теория действат в подсъзнанието.

Юнг разглежда нещата като лекар и е важен фактът, че той лекува пациентите душевно-терапевтично тъкмо от позицията на лекар. Задачата и стремежът на мнозина е да пренесат тези неща в педагогиката, да ги прилагат педагогически. Така вече виждаме, че не стоим пред една ограничена теория, а пред опита нещо да се направи културно явление. Много е интересно как някой разглежда материята като лекар, какъвто е случаят с Юнг, разглежда материята и, наблюдавал всевъзможни случаи, привидно също така лекува и напредва все повече. Така Юнг достига до следното. Той си казва: Когато открива такива абнормни явления в душевния живот на някого, човек трябва да продължи да търси в този душевен живот преди всичко доколко инфантилни, детски случки са направили впечатление на човека и какви последствия имат

върху душевността му. Това е нещото, което се търси преди всичко в тази област: инфантилни последици, последици от детството. Аз ви дадох примера, който играе съществена роля в психоаналитичната литература.

После обаче Юнг стига до факта, че за значителна част от болестните състояния не може да се открие причината дори когато се проследи животът на конкретен пациент до най-ранното му детство. Ако обхванем всичко, с което пациентът като индивидуалност е имал контакт, ще открием конфликта в него, но не и обяснението му. Така Юнг достига до разграничаването на два вида несъзнавано: първото е личното несъзнавано, което е в човека, въпреки че не достига до съзнанието. Когато младата дама като дете скача от колата и изживява шок, преживяното отдавна е изчезнало, вече не е съзнавано, но то продължава да действа подсъзнателно. Ако разгледаме това несъзнавано – човекът има безброй неосъзнатости в себе си, – имаме личното или индивидуалното несъзнавано. Това е първото, което Юнг разграничава.

Второто обаче е надличното несъзнавано. Той казва: Има и неща, които се разиграват в душевния живот, които не са в личността, които обаче не са и в материалния свят отвън, които са надлични и следователно трябва да се приемат като съществуващи в един душевен свят.

Целта на психоанализата е да доведе това душевно съдържание до съзнанието. Тъкмо това трябва да е терапията, лечебният метод: да се изведат нещата до съзнанието. Така лекарят трябва да проучи при болния не само това, което същият е изживял индивидуално, а и всичко, което не е изживял индивидуално, което не е в света отвън, а е душевно съдържание. По този начин психоаналитиците стигат до убеждението, че всъщност човекът не изживява само неща, които се случват след неговото физическо раждане досега, а и всичко възможно, предхождащо раждането му. И тъкмо

това създава проблеми вътре в него. Един човек, роден днес, изживява също така несъзнателно например мита за Едип. Той не просто изучава в училище мита за Едип, а го изживява. Изживява гръцките богове, преживява цялото минало на човечеството. И лошото се състои тъкмо в това, че човекът изживява всичко това, но то не става съзнателно. Психоаналитикът трябва да си каже – той стига толкова далеч, – че и гръцкото дете изживява това. Но гъркът, на когото се разказва това, изживява разказаното също и в съзнанието. Днешният човек също изживява това, то действа в него: при екстревъртния човек в подсъзнателни мисли, при интровертния човек – като подсъзнателни чувства. Това действа вътре в човека, действа като демони.

Помислете си пред каква необходимост всъщност стои психоаналитикът, ако е верен на своята теория! Всъщност той би се намирал пред необходимостта да приеме тези неща сериозно и просто да каже: Когато днес един човек израства и се случва да го разболее тъкмо фактът, че има връзка с нещо, което действа в него, но няма представа за тази връзка, тогава трябва да му се обясни, че съществува духовен свят, в който има богове, различни богове. Защото психоаналитикът стига толкова далеч, че да каже: Човешката душа има връзка с боговете, но причина за дадена болест е, че тя не знае нищо за тази връзка. Психоаналитикът търси всевъзможни средства за помощ. Но тези средства са понякога гротескни. Да приемем, че един хистерично болен идва и показва един или друг хистеричен симптом, понеже се страхува от някакъв демон, да кажем, от огнен демон. По-ранните хора са вярвали в огнени демони, имали са и възгледи за тях, възприемали са ги съзнателно. Днешните хора имат връзки с огнени духове – се приема от психоаналитиците, – но връзките са несъзнателни и на човека не се обяснява, че съществуват огнени демони. По този начин възниква причина за заболяване. Юнг стига

толкова далеч, че казва: Боговете, с които човек има връзка, но за които не знае нищо, се гневят, сърдят се. И отмъщението се проявява като хистерия. Хубаво. Той също така казва, че този съвременен човек, който е малтретиран в подсъзнанието си от такъв демон, не знае, че съществуват демони в огъня. Един огнен демон го измъчва, но той не може да осъществи връзка с него, защото това е суеверие! Какво прави горкият съвременен човек, ако се разболее? Той проектира проблема навън, което означава, че търси някой приятел или себеподобен, и си казва: Този е, който ме преследва, който ме хули. Чувства се преследван от него и т.н. Това значи, че въпросният болен има демон, който го измъчва, демон, проектиран в някой друг човек.

Често терапията, която психоаналитиците прилагат, се състои в това, че те отклоняват проекцията към себе си. И често се случва – в добрия и в лошия смисъл, – че пациентите правят от лекаря бог или дявол.

Вие виждате изключително интересния факт, че съвременният лекар бива подтикнат да си каже: Хората са измъчвани от духове и понеже не им се дава учение за духовете, понеже не са приели някакво учение, така че съзнателно не са възприели нищо подобно, те са измъчвани от духове, проектират демоните си навън, залъгват се с всевъзможни демонични глупости и т.н. И колко съдбоносно може да изглежда това, ще видим от един интересен случай, описан от Юнг. Той, както и някои от неговите колеги, казва, че ако в някой човек има душевни енергии, предизвикани от такива страдания, той би трябвало да ги пренасочи към нещо друго. Да вземем един от елементарните случаи на психоанализата: Идва една пациентка, заболяването ѝ, както става ясно след изслушване на психоаналитичните изповеди, се състои в това, че преди време е била влюбена в някого, когото не е спечелила и това ѝ е останало. Това би могло да е също демон, който

я мъчи. Но в повечето случаи, които лекарите наблюдават, положението е такова, че нещо се случва в индивидуалното подсъзнание, което те различават от надиндивидуалното подсъзнание. И тогава лекарят се опитва да отклони тази неосъществена фантазия или да я трансформира. Той казва: Когато е налице една нуждаеща се от любов душа, която не е постигнала „своето“, би трябвало това количество любов, което не е било употребено, да се употреби в хуманитарна, благотворителна дейност. Да, това може да звучи наистина добре. Но Юнг казва, че тази енергия не винаги може да се трансформира по този начин. Разбира се, ученият господин все пак има изход, затова той казва, че душевните енергии имат определен потенциал, който не може да бъде насочван, не може да бъде дирижиран. Нямам нищо против такова изразяване, бих желал единствено да подчертая, че то не е нищо друго освен превод на това, което лайкът често обсъжда, но по свой собствен начин. Юнг обаче разказва един случай, който е много интересен и е пример за факта как тази потенциална енергия не може да бъде дирижирана.

Един мъж, американец, типичен човек на съвремието, предприемач, шеф на предприятие, посветил се с огромна енергия на това предприятие, имал голям успех, постигнал огромна печалба и сега си мисли: Ставам на 45 години, достатъчно съм се блъскал в живота, вече е време за почивка. И си купува имение с кола и тенискортове, с всички удобства. И така, навършил 45, той оставя бизнеса, пренася се в имението, където живее, като получава рента от бизнеса. Но какво се случва? Прекарва известно време в имението, но не играе тенис, не кара кола, не ходи на театър, не се наслаждава на цветята, които са засадени там, а седи сам в своята стая и размишлява. *Тогав*а го обзема мрачно настроение, *тогава* нищо не може да му донесе радост и, разбира се, скоро го заболява главата, после усеща болки в гърдите, след това и в

краката. Той не може повече да се понася, престава да се смее, чувства се уморен, напрегнат. Измъчва го постоянно, ужасно главоболие. Но няма болест, няма констатирано от лекаря заболяване. Подобно е положението при толкова много хора от съвременното, нали? Те са всъщност напълно здрави и въпреки това са болни. Да, болест не е налице. Лекарят не знае какво друго да каже освен това: Вижте, проблемът е душевен – така вече казват днес лекарите, – Вие сте душевно болен. Вие сте се адаптирали към условията на бизнеса и вашата енергия не може да поеме друга посока. Имате своя собствена посока, която не може да бъде дирижирана. Върнете се обратно към своя бизнес, който е единственото средство, което аз знам. И въпросният господин също осъзнава това. Но забележете, в работата си той вече не може да постигне нищо! Станал е напълно неспособен, в работата си е също така болен, както в своето имение.

Накрая Юнг с право заключава: Човек не може така лесно да пренасочва енергията си. Дори ако пожелае да я върне там, където е била по-рано, нещата пак не се получават. Въпросният човек дошъл при него за лечение, но Юнг не могъл да му помогне, защото било твърде късно, болестта била напреднала, трябвало по-рано да се лекува. Това ви показва, че с терапията на пренасочването също има трудности. Юнг сам привежда примера.

Навсякъде се срещат факти от значение и важност, които могат да се разглеждат успешно единствено от духовната наука, антропософията. Тези факти са налице и те правят впечатление на хората. Въпросите са тук, навсякъде ги намирате. Скоро ще се открие, че човекът е много сложно същество, че той не е онова просто творение, за което сме си създали една илюзорна представа чрез напредналата наука на 19-ти век. Днес пред психоаналитика стои един забележителен факт, който е напълно необясним за днешната наука. В антропос-

офията ще намерите средствата, които вече съм представил в моите лекции, за да получите едно лесно обяснение. Мога да се върна към явлението още веднъж, ако сами не откриете обяснение. Може да се случи например някой да страда от хистерична слепота, слепотата му да е един хистеричен симптом. Има хистерично слепи хора, които биха могли да виждат, но въпреки това не виждат, които са душевно слепи. Може да се случи така, че такива хора да бъдат частично излекувани, отново да започнат *да виждат*, но не всичко. Например може да се посочи особеният случай, когато един такъв хистерично сляп получава отново способността си да вижда, да вижда целия човек, но не и главата. Такъв частично излекуван върви по улиците и вижда всички хора без глави. Такова нещо съществува реално. Има още много подобни куриозни явления.

Всичко това, както казах, може да се разреши с антропософски ориентираната духовна наука. От една лекция, която държах предишната година, лесно можете да намерите обяснение например за този пример, в който не могат да се виждат главите на хората. Но, както казах, пред днешния психоаналитик се представят всички тези явления. Представят му се толкова много неща, че той си казва: За човека може да стане изключително съдбоносно, ако има отношение с надличното несъзнавано. Но за Бога, да, психоаналитикът не казва „за Бога“, но заради науката нека не вземаме духовния свят на сериозно! Само това не! Не върви хората да обръщат сериозно внимание на духовния свят. И тогава се случва нещо забележително. Някои хора забелязват, че под влияние на тези неща се случват странни явления. Искам да насоча вниманието ви върху един извънредно интересен факт от наскоро излязлата книга на Юнг „Психология на несъзнавателните процеси“, от който можете да видите докъде стига днес психоаналитикът. Преди всичко трябва да ви прочета

един откъс: „Според този пример“ – има такива примери, където той показва, че човек има отношения не само с това, което е в неговия индивидуален живот или в настоящето, а и далеч назад с всичко възможно демонично и духовно и т.н. – „според този пример за възникването на нови идеи от съкровището на първичните образи“ – тук не ги нарича богове, а първични образи – „искаме да възприемем отново по-нататъшното представяне на преносните процеси. Ние видяхме, че в онези привидно нелепи и чудати фантазии либидото намира своя нов обект, а именно в съдържанието на абсолютното несъз-навано.“ – Следователно абсолютното несъзнавано е надличното несъзнавано, не личното. – „Както казах, неосъзнатата проекция на първичните образи върху лекаря е една недооценявана опасност за едно по-нататъшно лечение.“ – Следователно пациентът изнася от себе своите демони и ги пренася върху лекаря. Това е една опасност. „Образите съдържат не само всичко най-красиво и велико, което човечеството е мислело и чувствало, а също така и всичко най-отвратително и дяволско, на което хората са били способни.“

Помислете колко далеч стига Юнг, че да осъзнава: Човекът има в себе си несъзнателно от всичко отвратително и дяволско до най-красивото, което човечеството е било способно да мисли и чувства. Така че не е ли вярно, че тези хора не са склонни да говорят за Луцифер и Ариман? Но са съгласни с едно такова изречение на Юнг. „Образите съдържат не само всичко най-красиво и велико, което човечеството е мислело и чувствало, а също така и всичко най-отвратително и дяволско, на което хората са били способни. И когато пациентът не може да разграничи личността на лекаря от тези проекции, се губи всяка възможност за разбирателство и човешкото взаимоотношение става невъзможно. Ако обаче пациентът избегне тази Харибда, той попада на Сцила на *интроекцията*

на тези образи. Той придава тези качества не на лекаря, а на самия себе си.“ Следователно той самият е дявол, открива, че сам е дявол. „Тази опасност е също толкова лоша. При проекцията той се лута между едно прекомерно и болестно обожествяване и изпълнено с омраза презрение към своя лекар. При интроекцията той изпада в едно себеобожествяване или в едно морално себеразкъсване. Грешката, която прави и в двата случая, се състои в това, че си приписва съдържанието на абсолютно несъзнаваното. Така той прави от себе си бог и дявол. Тук се намира психологическата причина защо хората винаги се нуждаят от демони и не могат никога да живеят без богове, като се изключат няколко особени мъдри образци на хората от запада от вчера и завчера, свръхчовеци, чийто бог е мъртъв, поради което те сами стават богове, но твърде рационалистични богове с дебели черепа и студени сърца.“

Виждале, че психоаналитикът стига дотам да каже: Човешката душа е така устроена, че да се нуждае от боговете, че да има необходимост от тях, че да трябва да се разболее, ако я лишат от тях. Затова тя винаги е имала богове; хората се нуждаят от боговете. Той дори се подиграва – психоаналитикът, – че ако нямат богове, тогава хората трябва сами да станат богове, но само „твърде рационалистични богове с дебели черепа и студени сърца.“ „Понятието за Бог“, казва психоаналитикът нататък, „е абсолютно необходима психологическа функция на една ирационална природа...“

Сега, нали виждате, че когато се представя необходимостта от понятие за Бог по естественонаучен начин, не може да се отиде по-нататък. Човекът трябва да има Бог, той се нуждае от него, това знае днес психоаналитикът. Но аз не ви прочетох изречението до края. Нека да го прочетем. „Понятието за Бог е една абсолютно необходима психологическа функция на една ирационална природа, която изобщо няма нищо общо с въпроса за съществуването на Бога.“

Така, докато четете тези изречения, се натъквате на най-голямата дилема на съвремието. Психоаналитикът показва, че човек се разболява, когато няма свой Бог; но необходимостта от Бог няма нищо общо със съществуването на Бога. И той продължава: „Защото този въпрос“ – именно за съществуването на Бога – „спада към най-глупавите въпроси, които могат да се поставят. Знаем достатъчно добре, че не можем да мислим някакъв Бог, а още по-малко да си представим, че той реално съществува, както не можем да мислим и за някой процес, който не е обусловен от естествени причини.“

Сега моля да останете на позиция, от която можете да обхванете нещата. Нещата са тук, чукаат на вратата на познанието. Търсещите хора също са тук. Разпознават абсолютната необходимост, но когато тя им се представи като най-сериозен въпрос, те разглеждат този въпрос като един от най-глупавите въпроси, които изобщо се задават.

От позицията на съвременния културен живот можете да виждате точно какво се избягва. Мога да ви уверя, че тези психоаналитици като душевни познавачи или като душевни изследователи са много по-напред от това, което общоприетата университетска психиатрия предлага. Те не само са много по-напред от това, което се предлага от университетската психиатрия, което се предлага от университетската психология, но до известна степен имат право да гледат отвисоко и с презрение на тази потресаваща така наречена наука. Ала човек може да ги улови на такова място, ако правилно вижда пред какви неща се изправя съвременното човечество, когато е изправено пред съвременната наука.

Това не се забелязва от мнозина. Хората днес изобщо не знаят какво представлява съвременната вяра в авторитета. Никога преди не е имало такава вяра в авторитета, каквато цари в днешно време, никога тази вяра не е била толкова силна в подсъзнанието, както днес. Постоянно трябва да

се казва: Да, за Бога, какво правите всъщност, когато като терапевти лекувате хистерични хора? Търсите едно подсъзнателно съдържание, което не е обяснено от съзнанието. Да, такова подсъзнателно съдържание се открива в изобилие при теоретиците. Ако го издигнете до съзнанието, то се оказва същото, което действа в подсъзнанието на съвременните лекари и пациенти. Цялата литература е проникната от него, то е навсякъде и вие ежедневно и ежечасно сте изложени на влиянието му, непрекъснато го приемате. И понеже такива факти могат да се забелязват само с помощта на духовната наука, затова толкова хора приемат тези неща несъзнателно, поглъщат ги в своето подсъзнание и те остават в подсъзнанието.

Тази психоанализа най-малкото прави така, че хората започват да възприемат реалността на душевното като такова. Това прави тя. Ала навсякъде дяволът ги следва по петите. Бих казал, че те не могат да се доближат до духовната действителност и преди всичко не искат това. Затова навсякъде в съвременната литература се представят най-невероятни неща. Но съвременните хора нямат такава способност за внимание, че да разпознават тези неща. Разбира се, който чете книгата на Юнг „Психология на несъзнателните процеси“, би трябвало всъщност да падне под масата, ако стои на стола си, когато прочете определени изречения. Това обаче не се случва с днешния човек. Така че помислете колко много от това се намира в несъзнаваното на съвременното човечество. И понеже психоаналитиците виждат колко много неща се намират в несъзнаваното – защото действително го виждат, – те виждат някои неща различно от други хора. Още в предговора например Юнг казва нещо, част от което не е никак лошо: „Психологическите процеси, които съпровождат настоящата война, преди всичко невероятната поквара на общественото мнение, взаимното оклеветяване, неподозираната разруши-

телна ярост, нечуваният поток от лъжи и неспособността на хората да спрат кървавия демон, са пригодни да представят пред очите на мис-лещия човек проблема на неспокойно дремещото под подредения свят на съзнанието хаотично несъзнавано. Тази война показва безмилостно на културния човек, че той е все още варварин, и същевременно му показва каква желязна пръчка му е приготвена за наказание, ако отново му хрумне да смята своя ближен за отговорен за своята собствена лоша природа. Психологията на отделния човек обаче съответства на психологията на нациите.“ И сега идва изречението, с което човек не знае какво да прави. „Това, което правят нациите, го прави и всеки отделен човек и докато го прави отделният човек, го прави също и нацията. Единствено промяната на нагласата на отделния човек е началото към промяната на психологията на нацията.“

Тези изречения, поставени едно до друго, показват колко деструктивно действа такова мислене. Защото бих искал да ви попитам дали има смисъл да се каже: „Каквото правят нациите, го прави и всеки отделен човек.“ Тогава би трябвало да има смисъл и да се попита: Би ли могъл също и отделният човек да прави нещо, което нациите не правят? Не е ли вярно, че е абсолютно безсмислие да се каже това? И това е безсмислието, което днес впечатлява дори много видни умове. Такова деструктивно мислене се намесва не само в терапията, но и в педагогическата сфера. В същото време е налице основателният копнеж в педагогиката да се прокара един нов душевно-духовен елемент. Да се приемат ли резултати, постигнати с оскъдните средства на познанието? Това са важните въпроси в днешно време!

Ще се върнем към проблема от гледната точка на антропософията, за да го разгърнем на един по-широк хоризонт. Тогава ще видим, че за да се успее в решаването на тези въпроси, трябва да се подходи по съвсем различен начин. Но

към всеки отделен случай трябва да се подхожда конкретно. Преди всичко проблемите от такъв характер, които обикновено се разглеждат все още със старите оскъдни средства на познанието, трябва да се представят в светлината на антропософското познание.

Да вземем например проблема *Ницше*. Днес искам само да загатна за проблема. Утре ще се задълбочим повече в нещата. Знаем вече от предишните лекции, че от 1841 до 1879 г. в духовния свят се води духовна битка. От 1879 г. духовете на мрака са свалени в царството на хората. Такива и други подобни събития ще трябва да играят роля в бъдещи времена, когато се разглежда животът на хората. През 1844 г. се ражда Ницше. Три години, преди да се спусне на земята, той се намира горе, в духовното царство, сред духовна битка. Той е все още момче, докато *Шопенхауер* е жив. Шопенхауер умира през 1860 г. и едва след смъртта му Ницше се посвещава на изучаване на неговите трудове. Душата на Шопенхауер, която е горе в духовните царства, продължава да въздейства. Това е реалната връзка. Ницше чете Шопенхауер и докато усвоява трудовете му, Шопенхауер действа в неговите мисли.

Но в какво положение е Шопенхауер там горе? Шопенхауер е горе от 1860 г. и остава през всичките години, през които Ницше чете трудовете му, в борбата на духовете, докато тя още вилнее горе. Шопенхауер възприема това, с което вдъхновява Ницше, във връзка с борбата на духовете, в която е въввлечен. През 1879 г. тези духове са свалени от небето на земята. До 1879 г. ние виждаме духовния път на Ницше да приема забележителни посоки. В бъдеще той ще бъде обясняван във връзка с въздействието на Шопенхауер и Вагнер. В моята книга „Фридрих Ницше, борец срещу своето време“ ще откриете някои отправни точки за това. *Вагнеровото* въздействие дотук се ограничава само до това на земята. Защото Вагнер е роден през 1813 г. През 1841

г. започва духовната борба. Но Вагнер умира през 1883 г., а духовният път на Ницше поема забележителна посока, когато започва влиянието на Вагнер. Но Вагнер се издига в духовния свят през 1883 г., когато духовната борба горе вече е приключила, когато духовете вече са свалени от небето на земята. Ницше стои тук, когато духовете са свалени на земята; Вагнер живее горе, когато те са били вече свалени. Посмъртното влияние на Вагнер върху Ницше е от съвсем друго естество от това на влиянието на Шопенхауер върху Ницше. Тук са налице надличностните конкретни влияния, не онези абстрактни демонични влияния, за които говори психоаналитикът. Човечеството трябва да се реши да пристъпи в този конкретен духовен свят, за да разбере нещата, които са очевидни, стига само да се проверят фактите. В бъдеще ще бъде написана биография на Ницше според това, че той е бил подбуждан от онзи Рихард Вагнер, който е роден през 1813 г., да направи всичко, довело до развитието на изключителната личност, която характеризирах в моята книга, до 1879 г.; че той е приел влиянието на Шопенхауер от 16-тата си година, но Шопенхауер е водил духовната битка в духовния свят там горе преди 1879 г.; че той е попаднал под Вагнеровото влияние, след като Вагнер след смъртта си е бил отведен в духовния свят, и е бил долу, когато духовете на мрака са властвали на земята.

Юнг смята, че фактът е следният: Ницше открива един демон, който проектира навън, върху Вагнер. Да, проекции, потенциали, интровертни и екстровертни човешки типове – само думи за абстракции, но нищо за реалности! Виждате ли, мои скъпи приятели, нещата наистина са значителни. И не е въпросът в това просто да се агитира за един мироглед. Тъкмо това, което се намира вън от този мироглед, показва колко необходим е този мироглед на съвременното човечество.

За това ще продължим утре.

ТРЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 11 ноември 1917 г.

Един опит да се добият познания в душевната област с осъждни познавателни средства – така означих вчера явлението аналитична психология или психоанализа. Може би нищо не е толкова подходящо, колкото психоанализата, да обърне внимание на факта, че в нашата епоха всичко призовава към приемане на антропософски ориентираната духовна наука и че, от друга страна, несъзнателни предразсъдъци карат хората да се противопоставят на едно духовно-научно разглеждане на проблемите. Вчера ви показах с примери какви гротескни скокове трябва да направи съвременният научен свят, когато се занимава с душевни проблеми, и как могат да се откриват такива скокове в мисловния път на съвременните учени. Ние показахме, че един от по-добрите психоаналитици, Юнг, достига до разделение на хората на два типа: мисловен тип и чувстващ тип. В подсъзнанието на мисловния тип се надигат импулси на чувства нагоре към доминиращото в съзнанието мис-лене и по този начин възникват душевни конфликти. При чувстващия тип е обратното: мисли, които са в подсъзнанието, се надигат срещу живота на чувствата в съзнанието и предизвикват душевни конфликти.

Бихме могли да предполагаме, че тези неща ще се обсъждат в научни дискусии и би могло да се изчака, докато хората станат способни да преодолеят несъзнателните предразсъдъци срещу антропософски ориентираната духовна наука. Но само да се изчаква напълно пасивно е невъзможно, когато такива неща не само просто се случват в теоретическата област, а искат да се намесят в практическия живот, в културното развитие. И психоанализата иска да се занимава не само с терапия, която може би е по-малко съмнителна,

защото изглежда твърде малко се различава – но аз казвам изглежда – от други терапевтични методи, ала тя иска да се намеси в областта на педагогическата дейност, иска да даде основи на една педагогическа дейност. И тогава вече човек е принуден да посочва по-интензивно, отколкото е необходимо при една теоретична дискусия, опасностите, които се крият в подобни половинчати истини.

Сега ще трябва да разширим обхвата на нашето наблюдение – междувременно можем да обсъждаме всичко, което е във връзка с проблематиката, – като хвърлим малко светлина върху един или друг аспект. Преди всичко бих желал да насоча вниманието ви върху това, че фактите, които психоанализата излага, биха били подходящи за откриване на една важна духовна област, която съвременният човек обаче не би искал да посрещне по точен и коректен начин, а с голямо удоволствие би оставил в подсъзнателни, мъгляви сфери. Защото в тази област съвременният начин на разглеждане на нещата, заразен от материализма, не обича нищо повече – позволете ми парадокса – от едно неясно, мистично витаене сред всевъзможни понятия. Можем да открием най-гротескната мистика, най-отблъскващата мистика тъкмо в материализма, като мистика се употребява в смисъла, че човек с удоволствие витае във всевъзможни мъгляви понятия и не иска да изработи своя миросглед до ясни и точни понятия. Тази област, към която душевните факти тласкат психоаналитиците, е областта на извънсъзнателното разумно действие. Колко често, само загатвайки нещата – защото за духовния изследовател е напълно разбираемо това, което се казва, – колко често обръщам внимание върху факта, че разумното действие, разбираемото действие, интелигентността не се ограничават просто до човешкото съзнание, а са налице навсякъде, че ние сме заобиколени от действителна разумна дейност, както сме заобиколени от въздуха, така че човекът

е изцяло оплетен в действаща разумна дейност, също както другите същества.

Вчера ви изложих случая, който Юнг разказва в книгата си „Психология на несъзнателните процеси“, свързан с дамата, която си тръгва от една вечеринка с други гости, побягва пред конете по улицата до един мост, после минувачи я спасяват и отвеждат обратно в дома, от който е излязла, където тогава домакинът ѝ прави любовно признание. Ако застанем на позицията на *Фройд* или *Адлер*, за да обясним един такъв проб-лем, имаме нужда да вземем на помощ или любовния инстинкт, или инстинкта за надмощие. Но с това не можем да схванем същностното, фундаменталното в нещата. Фундаменталното в нещата се схваща само когато осъзнаем, че съзнанието не се изчерпва с интелигентността и с мъдростта, а също и с действащия в подсъзнанието рафиниран разум, ако не искаме да ограничаваме житейските закони чрез границите на съзнанието. Да разгледаме случая. Можем да си зададем въпроса: Какво всъщност е искала дамата, след като е присъствала на вечеринката по изпращането на своята приятелка на курорт? Тя е търсела възможност за това, което се е случило по-късно, а именно да остане насаме с домакина. Разбира се, това няма нищо общо с живеещото в съзнанието ѝ, с нещата, които осъзнава и приема. Не би било благоприлично, както се казва, нали? Става въпрос за това, да се направи нещо, което няма нужда да се признава. И до правилно обяснение на този факт може да се стигне много по-лесно, ако се призове на помощ този оставащ в случая в подсъзнанието рафиниран разум на дамата, за който тя не знае нищо. Тя е искала – през времето на цялата вечеринка – да остане насаме с господина. Искала е да предизвика тази ситуация. Така, както ако човек е по-малко умен, не намира подходящи средства за това, ако е по-умен, по-умно нагласява нещата, така в този случай може да се каже, че в

обикновеното съзнание на дамата, където идват до признание понятия за това, какво е благоприлично и какво не е благоприлично, какво е позволено и какво не, тогава не върви да се избират съответните средства, които да доведат до среща насаме. Но в това, което почива под обикновеното ниво на съзнание, действа мисълта: Аз трябва да остана насаме с мъжа, трябва да се възползвам от следващата възможност, която ми се предостави на улицата, за да се върна в къщата.

Може да се каже: Ако не се бе открила възможността с конете, която освен това е подкрепена чрез по-ранната асоциация със злополуката с конете, тогава би се открила друга възможност. Дамата се нуждае единствено да изпадне в безпомощно състояние. И с известна хипотетична сигурност може да се каже, че тя със сигурност щеше да изпадне в безпомощно състояние, ако не се бе открила възможността с внезапно появилия се иззад гърба ѝ фойтон. Тя щеше да падне на улицата в несвят и тогава щяха да я откарат обратно в къщата. Или ако не загуби съзнание, щеше да намери друго средство за целта си. Може да се каже: Подсъзнанието вижда отвъд всяко обмисляне, вижда това, което горното съзнание не вижда. Подсъзнанието стои на позицията: Който иска да има цел, трябва също да открие и средствата, напълно безразлично какво е отношението им към понятията за благоприличието или неблагоприличието. Така в този случай можем да си припомним това, което *Ницше*, който е имал представа за такива неща, нарича големия разум, противопоставен на малкия разум, всеобхватния, който е непознаваем от съзнанието, който действа под прага на съзнанието и чрез който хората правят най-невероятните неща, които не приемат в своето съзнание. Чрез обикновеното съзнание, външното съзнание, човекът е във връзка със сетивния свят, изобщо с целия физически свят, следователно и с това, което живее в целия физически свят. Това са преди всичко понятията за

благоприличие, за буржоазен морал и т.н. Всичко това принадлежи към физическия план, с това съзнание човекът е тук.

В подсъзнанието обаче човекът е във връзка с един напълно различен свят, с онзи, за който Юнг казва, че душата се нуждае от него, защото тя просто се намира във връзка с този свят, но за който той също така казва, че е глупаво да се пита за неговото съществуване. Да, положението е такава, че когато се прекрива прагът на съзнанието, човекът с душата си не е просто в материална връзка с нещата, а е във връзка, в която се намират мисли, които могат да бъдат много рафинирани.

Юнг правилно забелязва, когато твърди, че съвременният човек, така нареченият културен човек има особено голяма необходимост да насочва вниманието си към такива неща. Защото тази така наречена съвременна култура има особеността да изтласква в подсъзнанието многобройни импулси, които се проявяват чрез ирацио-нални действия, както се наричат, чрез едно напълно ирационално поведение на човека. Ако се говори за инстинкт за надмощие или за любовен инстинкт, това се дължи само на факта, че в мига, в който човек навлезе душевно в подсъзнателните области, той се приближава до сфери, в които властват тези инстинкти. Не тези инстинкти са причината, а че човекът с неговия подсъзнателен разум се потапя в сфери, в които тези инстинкти са дейни.

За някаква друга дейност, която я интересува по-малко от нейното любовно отношение към мъжа, дамата не би направила усилието да се остави да бъде водена от своята подсъзнателна рафинирана хитрост. За това е бил нужен тъкмо този особен интерес. И че често любовният интерес играе някаква роля, се дължи само на факта, че този любовен интерес е много разпространен. Ако обаче психоаналитиците насочат вниманието си в други посоки и не се концентрират толкова върху психоаналитичните санаториуми, където, както

ми се струва, повечето пациенти са жени – антропософските мероприятия са упрекувани в същото, но вярвам, че с по-малко право, – ако психоаналитичните изследователи се запознаят по-добре със случаи от други области, в санаториумите би имало повече пациенти от други области, може би ще се постигне едно по-разширено познание. Да вземем например, че даден санаториум е специализиран да приема за психиатрично лечение хора, които са станали невротични или хистерични при игра на борсата. Тогава със същото право, както Фройд е привел любовта в подсъзнателните области, биха могли да се приведат други неща. Тогава би могло да се види с каква широко разпространена, подсъзнателна, рафинирана мисъл работи онзи, който например е играч на борсата. Тогава половата любов не би могла да играе особена роля, а в много по-голяма степен би могло да се проучва господството на подсъзнателната рафинираност, на подсъзнателната хитрост и т.н. Също и инстинктът за надмощие не би могъл да бъде винаги водещ, а щяха да са налице съвсем други инстинкти, властващи в несъзнателните области, в които човек се потапя с душата си. Ако например се основе санаториум за хистерични учени, тогава едва ли би могло в подсъзнанието им да се намери нещо, което да напомня за любовния инстинкт. Защото за запознатия достатъчно с фактите в тази област е ясно, че учените са тласкани към своята наука много малко от любовта, за него е ясно, че учените са завладени от съвсем други инстинкти, които биха се изяснили, ако се изведат на повърхността от психоанализата. Онова, което е всеобхватно, е тъкмо фактът, че душата се потапя от съзнателните в несъзнателните области – които могат да се опознаят само чрез духовно проучване, – в които действа живеещото в човека като инстинкти, без той да може да ги владее, защото може да владее само това, което е в неговото съзнание.

Още една неудобна истина. Защото, разбира се, тогава

човек трябва да признае в много по-голяма степен, отколкото това се признава от психоаналитиците, че в своите подсъзнателни сфери той може да бъде едно наистина хитро същество, много по-хитро, отколкото е в обикновеното си съзнание. Дори и в тази област можем да постигнем особени опитности тъкмо с обикновената наука. За тези опитности пиша във втора глава на моята нова книга „Върху загадките на душата“. Там се занимавам с главата, която академичният учен *Десоар* в книгата си „За отвъдността на душата“ посвещава на антропософията. Тази втора глава от книгата ми „Върху загадките на душата“ може да бъде също добър принос, когато днес мислещи хора искат да си съставят преценка за морала на съвременния учен. Когато прочетат тази глава, ще видят с каква враждебност всъщност си имат работа. От гледните точки, дадени там, искам да спомена някои, които не са съвсем без връзка с днешната тема.

Този мъж например намира всякакви възражения против едно или друго и се позовава винаги на места, които взима от мои книги. Така например на едно място той разказва как определям различните културни епохи: индийска, древноперсийска, халдейско-египетска, гръцко-латинска, а сега, според Щайнер, живеем в шестата, казва той.

Такова писание ме принуждава да го опровергавам педантично-наставнически, защото това е начинът, по който човек трябва да се отнася към такава личност. Как стига в цялото си море от глупости Макс Десоар до убеждението, че съм твърдял, че сега живеем в шестия следантлантски културен период? Това лесно може да се обясни, ако човек има известен опит в употребата на филологически методи. Аз бях шест и половина години в Гьотевия Архив във Ваймар и познавам отчасти употребата на филологическите методи и бих могъл лесно да покажа, ползвайки филологически методи, как Десоар стига до това да ми приписва този шес-

ти културен период. Той е чел книгата ми „Тайната наука“. В тази книга, „Тайната наука“, има едно изречение, което подготвя разглеждането на петата следатлантска културна епоха, на настоящето. Там казвам, че нещата се подготвят бавно, а на едно място казвам, че „нещата, които се явяват през 14-ти, 15-ти век, са подготвени през 4-ти, 5-ти и 6-ти век...“ Следователно на един ред казвам „през 4-ти, 5-ти и 6-ти век“, а след четири или пет реда пиша, че този 6-ти век е бил подготовката за петата следатлантска епоха. Десоар чете така, както му изнася, повърхностно. Той преглежда, както това е обичайно при мнозина учени, набързо мястото, което подчертава с червен или друг молив, и когато разглежда книгата ми „Тайната наука“, сменя това, което стои пет реда по-късно, следатлантския културен период, с онова, което се отнася за 4-ти, 5-ти и 6-ти век, и казва: „шеста културна епоха“ вместо пета, защото придвижва погледа си четири реда нагоре!

Така виждате с каква грандиозна повърхностност работи една такава личност. Тук имаме един пример, в който може директно да се открие филологически тази ученост. Подобни грешки изпълват цялата глава на този нескоропосан труд. И докато Десоар твърди, че е проучил доста мои творби, бих могъл филологически да докажа в какво се състои това *доста*. Той е чел – и твърде малко разбрал – именно „Философия на свободата“. Затова формулира едно изречение, което представлява чиста глупост. После обаче е чел „Тайната наука“, така обаче я е прочел, че са се получили нещата, които ви описах току-що. После е чел и книгата „Духовното ръководство на човека и човечеството“, малката книжка „Прераждане и карма“ и „Кръвта е един много особен сок“. Това е всичко, което е чел от мен. Това може да се установи от съчинението му, което е написал. Иначе нищо друго не е чел. Това е моралът на съвременния учен! Важно е да се

схване същността на тази модерна наука. В този случай този учен е проучил незначителна част от моите книги, които изброих, и на тази основа построява, при това и с едно напълно корумпирано мислене, цялото си изложение. По този начин обаче изобщо процедурат твърде много съвременни учени. Когато например разглеждат животните, те не разполагат с достатъчно данни, а разполагат горе-долу с толкова информация от живота им за тях, с колкото разполага Десоар от моите книги.

Би могла да бъде написана една хубава глава, ако се надникне в подсъзнанието на Макс Десоар. Самият Десоар на едно място в своята книга предоставя възможност да се надзърне малко в подсъзнанието му. По гротескен начин той разказва, че понякога, когато говори на събрание, му се случвало внезапно да забележи, че мислите му се носят самостоятелно, без той да участва съзнателно в тях. И единствено по реакцията на публиката разбира, че мислите му са поели съвсем друга посока от тази на неговото внимание. Това го разказва напълно наивно. Сега помислете как от този факт той после говори за всевъзможни особености на човешкото съзнание. Аз намекнах, че Десоар се е открил по един забележителен начин. Казах, че е напълно невъзможно да е имал предвид себе си. В този случай той би трябвало да се идентифицира с други нескопосани оратори, защото би било прекомерно изискване, ако поискаме от него сам да се охарактеризира. Но той наистина прави тъкмо това! Това е така. Когато се обсъждат такива неща, понякога трябва да се обръща внимание на много забележителни неща. За книгата „Философия на свободата“ той прави само една забележка, като формулира едно тривиално изречение, което е тъкмо Десоарско, но не произлиза от мен. Цялата работа е безумна. Но той казва: В Щайнеровата първа творба, „Философия на свободата“. Така, при положение, че „Философия

на свободата“ не е моята първа книга, а заключението на една десетгодишна писателска работа, човек действително е принуден да обърне внимание на такива излияния на една академична параноя, на едно академично невежество, на един подобен академичен морал. Въпреки че в тази глава съм показал колко корумпирано е цялото това мислене, разбира се, зная, че винаги ще се намерят хора, които да кажат: Ето, Десоар опроверга Щайнер и т.н. Разбира се, много добре знам това. Знам, че се говори като на стената, когато трябва да се пробива това, от което хората днес си мислят, че са се освободили – от вярата в авторитета!

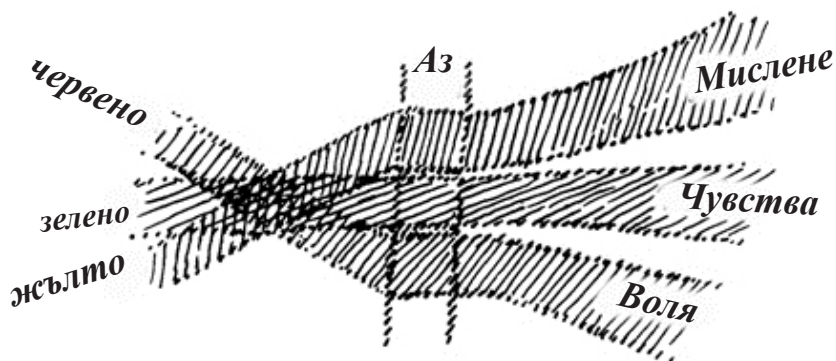
Само тази глава може да предостави едно доказателство срещу какви трудности в модерното културно течение има да се бори духовната наука, защото тя е принудена да очертава ясни, точни понятийни контури и да показва конкретни духовни преживявания. За логика например при една такава личност като Десоар изобщо не може да се говори. Логика липсва изобщо в по-голямата част от модерната така наречена научна литература.

Това са причините защо официалната наука и официалните духовни течения, когато се измъкват от незначителното, което например е налице при университетската психиатрия или психология, не са в състояние да застанат заедно, защото пренебрегват най-първото изискване: едно реално разглеждане на живота. Докато в най-широки кръгове не заеме място едно убеждение за това колко далеч от истинско изследване и истински смисъл за реалност е фигуриращото днес като научна литература – не казвам като наука, а като научна литература – и че често пъти то изгражда съдържанието си също и от университетски и преди всичко от популярни лекции, докато в най-широки кръгове не се пропука тази вяра в авторитета, дотогава няма да може да има и благополучие. Тези неща трябва да се кажат също когато имаме огромен респект

пред естественаучния начин на мислене, когато постоянно се изтъкват тъкмо големи постижения на естественаучния начин на мислене. Трябва да се признае, че такива неща се прилагат в живота напълно противоречиво.

Сега, след това отклонение, бих искал да се върна към темата. Десоар се възползва от възможността, когато разглежда моята книжка „Духовното ръководство на човека и човечеството“. Той смята, че е особено дразнещо, че в тази книжка съм посочил едно важно подсъзнателно действие на духовни импулси, когато съм показал, че в детето, докато се изгражда мозъкът му, действа една по-голяма мъдрост от онази, която се явява по-късно в съзнанието, когато мозъкът вече е изграден. Вие познавате тази глава от „Духовното ръководство на човека и човечеството“. Една здрава наука би трябвало да има отношение към такива нормални действия на подсъзнателното. Но тази наука се нуждае и от още нещо. Ако вземете книгата „Как се постигат познания за висшите светове“, там се разглежда тайната на прага. Вие виждате тайната на прага, разгледана така, че се показва, че след като се прекрачи прагът към духовните светове, в известен смисъл настъпва едно разделение, едно диференциране на трите основни сили на душевния живот: мислене, чувства, воля. Спомнете си при частта с разглеждането на пазача на прага в книгата „Как се постигат познания за висшите светове“ как тези три сили – мислене, чувства и воля, които иначе действат в обикновеното съзнание по такъв начин, че едва ли биха могли да бъдат разделени – стават независими една от друга. Ако ги скицирам, този тесен участък в средата (виж рисунката) се явява границата между обикновеното съзнание и областта, в която душата живее в духовния свят. Мислене, чувства и воля трябва да се очертаят така, че това да е областта на волята (червено), която обаче граничи непосредствено с областта на чувствата (зелено), граничеща непосредствено

с областта на мисленето (жълто). Ако скицирам пътя към духовния свят след прекрочването на прага, би трябвало да покажа как мисленето от другата страна става самостоятелно (жълто, вдясно); чувствата се обособяват (зелено, вдясно); волята става самостоятелна (червено, вдясно). Така че мислене, чувства и воля се разделят като ветрило.

Можете да намерите това обяснено в книгата ми „Как се постигат познания за висшите светове“. Това, че преди преминаването на прага тези три дейности граничат една с друга и действат разделено по правилен начин, без да изпаднат в безпорядък, се обуславя от факта, че прагът има една определена широчина, в която живее нашият аз. И когато азът действа по здрав начин, когато азът има пълно душевно здраве, тогава душевните сили мислене, чувства и воля не изпадат в безпорядък, а си въздействат една на друга. Това е същинската тайна на нашия аз, че той държи силите мислене, чувства, воля една до друга, така че те да могат да си въздействат една на друга по правилен начин, но без да се смесват и объркват. Прекрочим ли прага към духовния свят, те няма да се премият една през друга, защото се разделят.

Някои философи, например като *Вунд*, настояват душата да не се разделя на три части, защото тя представлява

единство. Но така Вунд обръква всичко. Фактите са такива, че в духовния свят мислене, чувства и воля са изначално разделени. В душата те действат преди всичко в единство. На това трябва да се обърне внимание. И когато се казва, че антропософията всъщност различава три души и въпреки това има само една душа, което се дава като пример, че антропософията няма разумен аргумент, трябва да се възрази: Фактът, че човек има две ръце, разбира се, не пречи на неговото единство.

Но сега тук (виж рисунката в средата и вдясно) имаме съотношението на душевните сили, които действат в аза, заедно с аза, както и техния начин на действие след прага на съзнанието в духовния свят. Но може да имаме и друг случай. Може да го имаме тогава, когато поради някаква причина азът отслабва. Тогава се прекрачва прагът към обратната страна, тогава мис-ленето отбива встрани (виж рисунката, жълто, вляво) и се примесва с чувствата (зелено, вляво), примесва се също и с волята (червено, вляво) и в душевното имаме смесени мисленето, чувствата и волята; те се обръкват. Това обаче се случва тогава, когато, да кажем, мисленето се излага някак си на опасността да не бъде напълно обхванато, а започва да действа самостоятелно в съзнанието. И понеже азът не действа нормално, мисленето прескача в сферата на чувствата и дори в сферата на волята. Вместо мислене, чувства и воля да вървят заедно, мисленето обхваща чувствата и дори волята, без азът да може да разгърне своята дейност.

Това става в случаите, описани от психоаналитиците като хистерични или невротични състояния. Тогава мислене, чувства и воля се отбиват на противоположната страна от онази здрава посока, която би трябвало да води в духовната област.

Ако човек има истинска нагласа, дарба за проверка и доказване, лесно би могъл да разбере за какво става въпрос.

Да се върнем към случая с дамата, която стои до леглото на болния си баща. Поради многото безсънни нощи азовото ѝ съзнание до известна степен е притъпено. Често се случва една мисъл да не може да протече нормално до чувствата, а да прескочи в област-та на чувствата. Тогава обаче мисълта бива понесена от вълните на чувствата, които са по-силни от вълните на мислите. И последствието от това е, че в един такъв случай организъмът бива обхванат от вълните на чувства-та. Тъкмо от тези вълни организъмът е обхванат в мига, в който мисленето не е достатъчно силно, за да се държи вън от чувствата.

Важно изискване е мисленето на съвременния човек да е все повече в състояние да се държи извън вълните на чувствата и волята. Ако мисленето в подсъзнанието – тук е надсъзнаваното (виж рисунката, вдясно), тук – съзнаваното (средата), а тук – подсъзнаваното (вляво), – ако мисленето бъде обхванато от вълнението на чувствата в подсъзнанието, в организма се случва нещо не както трябва. Това е извънредно важно.

Сега можете да разберете как в този съвременен живот, в който човек получава толкова впечатления, които не може да разбере както трябва, мислите постоянно потъват в чувствата. Но мисленето само по себе си е ориентирано към физическия план. Чувствата не са просто насочени към физическия план, а са във връзка с духовния свят. Чувствата са в реална връзка с всички духовни същества, за които трябва да се говори като за реални. Така че човекът, когато с незадоволителни понятия се потопи в живота на своите чувства, влиза в конфликт с боговете – ако искаме да кажем така, – но също и със злите богове. Всеки конфликт възниква тогава, когато човек се потапя в дълбините си с оскъдни познавателни средства. Той се потапя с незадоволителни понятия в сферата на чувствата, която съдържа много повече, отколкото

обикновената сфера на разума. В сферата на чувствата човекът не може да се еманципира от връзката си с духовния свят. Когато в материалисти-ческата епоха се еманципира в сферата на разума, той навлиза винаги с оскъдни понятия в своя свят на чувствата и резултатът е, че се разболява.

Какво би било единственото средство, чрез което човекът да оздравее цялостно? Да бъде доведен до такива понятия, които да обхващат също сферата на чувствата. Това значи на съвременния човек да се говори за духовния свят, в най-широкия смисъл да се говори за духовния свят. Не става въпрос за нагодените към индивидуалността терапевтични методи на психоанализата, а за валидната за обществото духовна наука. Ако се възприемат действително понятията на духовната наука, човек не би изпаднал в състоянието, при което в неговото подсъзнание трите душевни сили – мислене, чувства и воля – да действат хаотично. Това хаотично действие е в основата на всяка хистерия или невроза, които са вътрешно-душевни и за които говори психоанализата.

Затова е необходимо преди всичко човек да има куража да се доближи до конкретното действие на духовните светове, да има куража да разпознае, че в днешно време живеем в една криза, която в същността си е във връзка с друга криза, която сме констатирани за 1879 година и чиито последствия изживяваме все още. Вчера вече казах, че определени неща трябва да се разглеждат по много по-различен начин, отколкото се разглеждат от материалистическото мислене на нашето време. Посочих примера с Ницше: Ницше се ражда през 1844 г. През 1841 г. започва борбата в духовния свят, за която говорих. Три години Ницше е бил вътре в тази борба. *Рихард Вагнер* не е правил нищо, той е роден през 1813 г. Така Ницше живее три години в духовния свят, след като вече е започнала борбата. Тогава възприема всички импулси, които може да приеме под влиянието на тази борба в духов-

ния свят. И като четем първите книги на Ницше, виждаме как във всяко изречение се чувства борбеното настроение, бих казал, последиците, които той е преживял по време на своето пребиваване в духовния свят от 1841 до 1844 г. Така съчиненията на Ницше от първия му творчески период получават една особена окраска. Особено важно е, че той е бил 16-годишно момче, когато *Шопенхауер* умира. Тогава Ницше чете съчиненията на Шопенхауер. Осъществява се реална връзка между Шопенхауеровата душа в духовния свят и душата на Ницше. Всяко изречение от Шопенхауер Ницше чете така, че този импулс от духовния свят прониква в него. Защото Шопенхауер навлиза в духовния свят през 1860 г., когато борбата горе все още вилнее. Какво иска Шопенхауер? Шопенхауер не иска нищо друго толкова много, колкото силата на мислите му да продължава да действа чрез неговите трудове. Ницше действително представя мислите на Шопенхауер, но той ги представя по един специфичен начин. Когато е преминал портата на смъртта, Шопенхауер вижда, че е съчинил своите книги долу в една епоха, застрашена от духовете на мрака. Тези духове все още не са били слезли, но гледайки горе в духовния свят борбата на духовете на мрака срещу духовете на светлината, Шопенхауер е желаел неговите мисли да продължат въздействието си на земята. Той изгражда в душата на Ницше импулсите, които да представят неговите мисли. Навлизащото от духовния свят в душата на Ницше контрастира със случващото се на физическия план в личното му общуване с Вагнер. По този начин се формират особеностите в душевния живот и писателския път на Ницше.

Настъпва 1879 година. Борбата, водила се в духовните царства, се прехвърля на земята, след падането на духовете на мрака. През 1883 г. Вагнер се издига към духовния свят. През цялата си карма, в която включих и неговото лично отношение към духовния свят, Ницше е изложен на една

определена опасност. Опасността да бъде поведен от духовете на мрака по лоши пътеки. Шопенхауер упражнява, бих казал, едно трансцендентално-егоистично влияние. Той стои като душа в духовния свят, вдъхновява Ницше, така че той да представя неговите мисли. Това е едно продължаващо след смъртта трансцендентално-егоистично влияние. Егоистичното не винаги трябва да е лошо. Но когато Вагнер се издига в духовния свят, духовете на мрака вече са долу. Той се намира в една напълно различна атмосфера горе. Той става – трябва да се изразяват неща, които са парадоксални, но въпреки това истинни, – тогава по един неегоистичен начин той става ръководител на Ницше от духовния свят. Вагнер не иска да се представят неговите мисли, а оставя Ницше в свои води, в които той е най-сигурен. Прави му благодеянието да го остави в правилния момент да потъне в духовно помрачение, за да не може съзнателно да навлезе в опасните области. Разбира се, казаното може да звучи твърде парадоксално, но този е всъщност неегоистичният начин, по който душата на Рихард Вагнер въздейства на Ницше от по-чистите области, различен от начина на въздействие, упражняван от Шопенхауер, който все още е бил сред борбата на духовете на мрака срещу духовете на светлината в духовния свят. Това, което Вагнер действително иска за Ницше, е да го предпази в кармата му от вече свалените на земята духове на мрака.

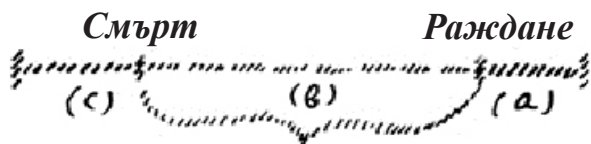
И до голяма степен Ницше е предпазен от тези духове на мрака. Защото който се остави по подходящ начин да му въздействат последните трудове на Ницше, абстрахирайки се от нещата, възникнали от силно противопоставяне, ще открие много велики мисли. Постарах се в моята книга „Фридрих Ницше, борец срещу своето време“ да представя великите мисловни импулси, отделени от всичко, произлязло от импулси на противопоставяне при Ницше.

Да, светът е дълбок и действително има истина в

изказването на Ницше: „Светът дълбок е, но е по-дълбок, отколкото денят го мисли.“ И не трябва да искаме да критикуваме с обикновеното съзнание обширните области на духовния живот. Изпълнената с мъдрост вселена може да се разбере само когато държим настрана егоистичните мисли и когато съумеем да причислим трагичните събития в световния ход към изпълнения с мъдрост развой. И ако желаем да разглеждаме същността на нещата, се отива на много, много неудобни места.

В бъдеще, ако някой поиска да разгледа един такъв живот като този на Ницше, той не би постигнал нищо, ако описва само събитията в обкръжението на Ницше на земята. Разглеждането на живота трябва да се разшири и върху духовния свят. Необходимостта от разширяване на такова разглеждане трябва да се изведе тъкмо от случаите, които психоаналитикът се опитва да разреши с оскъдните средства на познанието и никога няма да разреши. Човешкото общество би се озовало в трудни ситуации, ако се отдаде на влиянието на психоанализата, особено в педагогическата област. Защо?

Помислете върху факта, че мисленето се намесва в сферата на чувствата. Да, докато човек с душата си живее в сферата на чувствата, той не живее вече в живота, който е ограничен от раждане и смърт или от зачатието и смъртта (а), а вече живее в целия свят, в разширения свят. Ако това е обикновеният житейски ход (виж рисунката), човек живее също и в сферата на чувствата в периода от последната смърт до настоящото раждане (b), а с волята си той живее дори в предходната инкарнация (c).

Помислете за връзката на педагога, който иска да подходи психоаналитично към някой възпитаник или към някой пациент. Когато разглежда душевно съдържание, протичащо в сферата на чувствата, той разглежда не само индивидуалния живот на човека, а всеобхватния живот, който се разпростира далеч над индивидуалното. За този всеобхватен живот между хората обаче няма отношения, които да могат да се изчерпват само от чисти представи, а те водят до реални житейски връзки. Това е много важно! Помислете си например, че има такава връзка между психоаналитичния възпитател и неговия възпитаник. Тогава това, което се случва, не би могло да се разиграва само в областта на чистата представа, когато въпросният възпитаник бива учен на нещо, а би трябвало да възникнат реални кармични връзки, тъй като се оказва много по-дълбоко въздействие в живота. Човек би могъл в известен смисъл да извади въпросния индивид от неговата карма и да го промени в хода на неговата карма. Не може да стане така, че разпростиращото се над индивидуалността да се третира индивидуално, а то трябва да се разглежда генерално, общочовешко. Ние сме заедно в една епоха, следователно когато се разглежда индивидуалното, трябва да действа една всеобщност. Това значи, че към индивидуалността не трябва да се подхожда терапевтично или педагогически по начина, по който подхожда психоаналитикът, а трябва да се включи нещо всеобщо. В културата на нашето време трябва да навлезе нещо, което да насочва душата към онова, което иначе остава подсъзнателно. И това, което се изкачва нагоре, трябва да стане цялостна атмосфера, а не единични случаи, които се получават между отделни индивидуалности.

Тук е голямата грешка, която се прави, която е от огромно значение. Вместо стремежът и духовният живот да се проникнат с това, което може да стане знание за духовния свят, както това трябва да бъде в съвременната епоха, душите,

на които се показва как духовният живот води до заболяване, биват затваряни в санаториуми, за да се лекуват. Това не води до нищо друго освен до объркани кармични отношения, така че от случващото се между индивидуалностите не произлиза реално издигане на подсъзнателното душевно съдържание, а се осъществяват кармични връзки между лекуващия и лекувания. Защото по този начин има намеса в индивидуалното.

Вие виждате, човек навлиза в реалния, в конкретния живот, с който не си играе, който може да се овладее, когато не се взима като цел нищо друго освен общочовешкото в тази област. Тези неща трябва да се изучават тъкмо във връзката на хората с духовния свят. И така, би било ползотворно, ако хората се занимават с това, а не да говорят абстрактно, както прави Юнг, за това, че човекът преживява всичко, което е извършило човечеството, всички възможни демони; но той прави от тях абстрактни демони, не реалности, когато казва, че да се дискутира тяхното съществуване, представлява глупост. Той ги превръща в абстрактни демони, в чисто мисловни демони. Да, чисто мисловните демони не биха могли да разболеят един човек, не биха могли да бъдат в подсъзнанието, а само в съзнанието. Същественото е, че хората, които се отдават на такива теории, работят с толкова много несъзнателни представи, че не могат да достигнат до вярното. Хората достигат до абсолютизиране на определени понятия. И аз трябва постоянно да казвам, че когато понятията започват да се абсолютизират, човек винаги навлиза в задънена улица или застава пред яма, в която пада, заедно със своето мислене.

Един човек като д-р Фройд е принуден да раз-простре сексуалната област върху всички човешки същества, за да може чрез нея да обяснява всеки душевен феномен. Аз казвах на различни хора с интереси към психоанализата, които идваха при мен, че една теория, един мироглед трябва да

може да издържи, ако се приложи към самия него, иначе се превръща в нищо. Един пример е простият софизъм, ако го разширите достатъчно. Всички критяни са лъжци, казва един критянин. Ако един критянин казва това и то е истина, тогава същото би трябвало да е лъжа. Така казаното се самоунищожава. Ето защо не върви един критянин да казва, че всички критяни са лъжци с претенцията, че твърдението е всеобщо валидно. Това е само лъжливото заключение, логическото лъжливо заключение за абсолютизиране. По този начин всяка теория трябва да може да се приложи към самата себе си, без да се разпадне. Разгледате ли Фройд с Фройд, както той изнася своите подсъзнателни неща, трябва да кажете: Фройдистката теория идва от сексуалността, тя е само резултат от сексуалния живот. Както твърдението, че всички критяни са лъжци, би трябвало да произлиза от една лъжа при критянина и се самоунищожава, така се разпада и твърдението за универсалността на сексуалността, когато се приложи към самото него. Така стои въпросът и с други неща. Преди всичко един такъв принцип може дълго да се разглежда, без да се употребява смислено в живота, в съответствие с реалността. Едно особено постижение на антропософски ориентираната духовна наука обаче ще стане фактът, че тя може да бъде приложена по този начин към самата себе си.

ЧЕТВЪРТА ЛЕКЦИЯ

Берлин, 12 март 1918 г.

Тъкмо във връзка с човешките души, които вече са преминали през портата на смъртта, ние се опитахме да изследваме условията, които са налице между света, в който човекът живее между раждане и смърт, и онзи свят, в който той живее между смъртта и едно ново раждане. Ние искаме да се опитаме да разгледаме тези условия от най-различни гледни точки.

С течение на времето човечеството ще бъде принудено да се обърне към духовния свят, изследвайки го, за да изпълни своята задача в следващата епоха. То ще се убеждава, че едно истинско творческо познание за света и неговата връзка с хората се простира далеч над това, което могат да предложат физическо-сетивната наука и интелектът, свързан с нея. Човекът може да познае, така да се каже, една съвсем малка част от реалния свят – бих казал, от дейния свят, в който той сам е деен, – ако се опира само на това, което се възприема от сетивата и свързания с тях интелект. В хода на изнасяните лекции посочих как човекът може да направи своето наблюдение по-прецизно, по-фино, как може да го разшири и насочи към различни неща, налице в живота, но останали незабелязани поради факта, че се взема под внимание само случващото се в будно състояние от сутринта до вечерта, като не се съблюдава какво би могло да се случи, какво в известен смисъл е било предотвратено. За да се дадат за тези неща, които трябва по-скоро да се почувстват, отколкото да се мисли за тях, най-малкото първоначални понятия, аз посочих, че е нужно само да си помислим как например някой човек е бил задържан да излезе поради неочаквано посещение. Той може би е възнамерявал да излезе преди обяд в 11.00 часа, но е бил забавен с половин час. Да си представим как поради

обстоятелствата – разбира се, поради обстоятелствата – денят е можел да протече по съвсем различен начин, ако човекът беше излязъл в планирания час, как нещо съвсем различно щеше да му се случи през този половин час, ако не е бил задържан, и следователно той е избегнал нещо. Да помислим само колко много събития от подобен вид могат да се случат в хода на деня и ще придобием представа за всичко това, което би могло да се случи. Ще можем да направим сравнение – чрез усещане – между представата за всичко това, което е могло да се случи, и представата за онова, което реално е станало от сутринта до вечерта според взаимовръзката на причина и следствие. За да си изградим една наистина ясна представа за тези неща, е добре да ги сравним с подобни неща във външната природа. Защото в природата протичат неща, които би трябвало да се разглеждат по подобен начин. Често съм посочвал как например в природата постоянно се загубват голям брой семена. Да помислим за това колко херинга се получава от огромното количество херингов хайвер в хода на една година и колко от него се губи. Свържете тази представа с целия живот. Опитайте се да си представите колко от предназначените за живот семена в световния развой не покълват, колко много от тях не могат да стигнат до развитие, до покълване и до разцъфтяващ живот. Но човек не мисли, че това също е част от действителността. То е част от действителността също така, както това, което достига до пълно развитие, само че не достига до определена точка, поема друга посока точно така, както нашите житейски събития поемат в друга посока, когато ние, както споменах, сме задържани от нещо. От една страна, имаме житейски събития, от друга – природни процеси, които се възпират и които, когато се възпират, по-късно продължават по някакъв друг начин. Разглеждането на такива неща трябва да се разшири още повече.

Можем да се запитаме дали нещо, което възниква като озадачаващ житейски въпрос, няма много общо с тези два примера. Знаем, че нормалната продължителност на човешкия живот е 70-80 години. Знаем също обаче, че голям брой хора умират много по-рано и ние виждаме, че в случая не е достигната зрелостта на живота. Както в природата на определена степен семената се задържат и не достигат зрялост, така и човешките житейски процеси не достигат пълна зрялост. И отново виждаме как нашата ежедневна дейност не достига до пълна зрялост поради причините, споменати току-що. Всичко това може да ни накара да обърнем внимание на факта, че между редовете на живота е скрита една част, която не забелязваме, която, така да се каже, вместо да премине в областта, в която може да се възприема сетивно, остава скрита в духовните сфери.

Ако разглеждате нещо подобно не просто като фантазия, а разсъждавате върху него действително плодотворно, тогава ще откриете прехода, ако не към едно убедително доказателство, то поне към една представа за нещо много значително. Когато действаме в обикновения живот като хора, ние процедираме по такъв начин, че обмисляме нашите действия, постъпки, волеви импулси. Ние мислим какво трябва да свършим и тогава правим това, което сме обмислили. Но животът не протича само по този начин, че предприемаме задачи, които изпълняваме, а протича така, че в него се намесва нещо, което често протича само като сбор от случки, което протича сякаш безредно и което означаваме с думите „наша съдба“. За мислещия по материалистически начин съдбата представлява просто сбор от събития, с които се сблъсква ден след ден. Разбира се, много хора предчувстват, че в тази съдба е заложен определен план. Но до развитие на мисълта за един такъв съдбовен план до действително разбиране на това, което всъщност протича, по правило не

се стига, защото това, което имам предвид сега, въпреки че представлява нещо, изпълнено с много голямо значение, в живота не се взема под внимание. Днес така наречената аналитична психология, психоанализата, изхожда от някои неща, които чукат на вратата на човечеството. Но представителите на тази аналитична психология разглеждат тези неща само с неадекватни познавателни средства.

В кръга на нашите приятели често съм обръщал внимание на един парадоксален пример, който психоаналитиците непрекъснато привеждат. Защото той представлява отправна точка за психоанализата, че в живота съществуват всевъзможни духовни неща, за които обикновените хора си нямат понятие. Искам още веднъж да представя пред душите ви този парадоксален пример, въпреки че някои от вас вече го познават.

Една дама е поканена на вечерно парти, което се организира по случай отпътуването на домакинята, което ще се състои същата вечер. Тя трябва да отиде на лечебни бани, тъй като е болна. Партито протича добре, домакинята се приготвя да отпътува за курорта, гостите си тръгват. Няколко от тях се озовават на улицата. И докато вървят, откъм ъгъла се появява файтон. Подчертавам: файтон, не автомобил. Този файтон профучава по улицата. Една от дамите се отделя от останалите. Докато другите, които вървят с нея, се отдръпват встрани, на нея ѝ хрумва идеята да побегне пред конете на файтона. Тя продължава да бяга по улицата пред конете, докато я осенява мисълта, че трябва да стори нещо, за да се справи със ситуацията. Бягайки пред конете на файтона, тя стига до мост, под който тече река, и си мисли: Ако се хвърля във водата, ще съм в безопасност от конете. Но останалите от групата, които са вървели с нея, както можете да си помислите, са бягали след нея и я хващат. Резултатът е, че тя е отнесена в къщата, която току-що е напуснала. Домакинята я

няма, а дамата отново е там и има възможност да продължи флирта си с домакина, започнал по-рано.

Психоаналитикът търси скрити душевни провинции. Той открива, че тази дама някога, когато е била дете, е имала някакво преживяване с коне, че това преживяване сега се издига от несъзнаваното и т.н. Който обаче познава душевния живот на човека, не може да приеме всичките тези глупости на психоанализата, защото ако съществуват такива скрити душевни провинции – което не може да се отрече, – те само подготвят това, за което става дума, но не представляват това, за което се касае в действителност. За каквото в действителност се касае, е, че човекът – следователно тази дама, за която става дума – има едно подсъзнателно съзнание, което при определени обстоятелства е много по-хитро и рафинирано от горното съзнание. В горното съзнание тази дама е действала, така да се каже, малко трмаво, но в подсъзнанието тя е мислила много по-хитро, отколкото в горното съзнание. В подсъзнанието тя е мислила: Вечерта домакинята отпътува, аз трябва да измисля начин как да остана насаме със съпруга, трябва да измисля нещо и да използвам първата възможност за това. Подсъзнанието е дори малко пророческо, то предчувства какво ще се случи, ако се побегне пред конете. Всичко това може да се представи от подсъзнанието по най-рафиниран начин. Горното съзнание не е толкова хитро, подсъзнанието обаче притежава тази хитрост, която се увеличава още повече поради факта, че е налице и една пророческа дарба. Привеждам този пример поради това, защото той представлява само особен случай за нещо, което е много разпространено. Всеки човек носи в себе си нещо, което действа в много различни посоки по далеч по-всеобхватен и интензивен начин, отколкото обикновеното му съзнание. Да, ако човекът знаеше всичко това, което действително знае в своето подсъзнание, той би бил ужасяващо умен и рафини-

ран и би разбрал колко невероятно много може да измисля.

Сега може да се попита: Е ли е това, което живее в подсъзнанието на човека, всъщност напълно бездейно? За този, който разглежда света духовно, то не е напълно бездейно. Напротив, то е постоянно дейно, наистина дейно. Каквото при тази дама – и при подобни случаи това се случва само по един абнормен начин под въздействието на особени преживявания, страсти и наклонности, – каквото се явява при тази дама по особен начин, при човека е винаги налице в една определена сфера и го съпровожда по време на целия буден живот. Как се случва това? Каквото при тази дама – би могло да се случи и на мъж – се явява по такъв особен начин, произтича от факта, че подсъзнателното знание, което човек придобива от живота, понякога надхвърля своите граници. При обикновеното съзнание също може да се случи така, че някой да направи нещо необичайно, нещо изключително. Същото е и при това подсъзнание. Но в този случай се проявява само нещо особено, което е винаги дейно в човека. Как е дейно то? Това, което наричаме съдба, представлява действително много сложно нещо. Съдбата ни се явява по такъв начин, че сякаш ни връхлетяват нейните събития. Да вземем един явен съдбовен случай, един случай, който е познат на мнозина. Да приемем, че даден човек се запознава с някого, който по-късно му става приятел, жена, съпруг или др. под. Горното съзнание смята това за случка, която ние не сме предизвикали, смятаме, че нищо не сме направили, за да може въпросният човек да стане част от живот ни. Това обаче не е истина. Истината е много по-различна.

С онази сила, която се намира в подсъзнанието и която току-що посочих, от момента, в който навлизаме в битието чрез раждането, и още повече от мига, когато започваме да се осъзнаваме като азово същество, ние начертаваме нашия житейски път така, че той в определен момент да

се кръстоса с пътищата на другия човек. Само че хората не обръщат внимание на факта, че биха могли да се открият много забележителни неща, ако проследят един определен житейски път, например на човек, който в определен момент се е сгодил. Ако човек проследи собствения си живот, как се е развивал през детството и юношеството, от място към място, до момента, когато се сгодява, тогава ще открие толкова много смисъл в изминалия житейски път. Би се открило, че въпросният човек изобщо не е стигнал това, просто нещо да му се случи, а че напълно смислено е стигнал до момента, когато е открил другия човек. Целият живот е проникнат от едно такова търсене, цялата съдба е едно такова търсене. Разбира се, ние трябва да си представим, че това търсене не протича така, както протича дейността в резултат на обикновено обмисляне. Последната следва права линия; дейността в подсъзнанието протича интензивно и лично. Но тази дейност в подсъзнанието на човека е изпълнена със смисъл. Изобщо не е правилно да се говори за несъзнаваното, би трябвало да се казва свръхсъзнавано и подсъзнавано, защото то е несъзнавано само за обикновеното съзнание. При въпросната дама, която е обмислила нещата толкова рафинирано, за да се върне в дома на въпросния мъж, подсъзнанието самò по себе си е много по-съзнателно, отколкото дамата в своето горно съзнание. Така е и с всичко, което ни води в живота, така че нашата съдба представлява фино изтъкана мрежа, която ни насочва, и тя е много, много съзнателна. Против това не говори фактът, че човек много често не е съгласен със своята съдба. Ако той разгледа всички фактори, ще открие, че вече би могъл да бъде в съгласие с нея. Тъкмо защото горното съзнание не е толкова умно като подсъзнанието, то тълкува фактите погрешно и си казва: „Случи ми се нещо неприятно“, докато всъщност човекът реално е търсил това, което в горното съзнание счита за неприятно. Познаването

на по-дълбоките взаимовръзки ще разкрие, че всъщност един много по-интелигентен мислител търси нещата, които се превръщат в наша съдба. На какво се дължи всичко това?

Това се дължи на факта – когато се говори за такива неща, за които обикновеният език няма подходящи думи, естествено, може да се говори само чрез сравнения, но тези сравнения имат предвид реалности, – това се дължи на факта, че нашето обикновено главово съзнание, с което много хора се гордеят, представлява, така да се каже, едно сито. Това е сравнение, но адекватно сравнение, оказващо една реалност. Нашето главово съзнание е едно сито. Когато налеем вода в сито, тя изтича през него, не го пълни. Нещата, които се обмислят и по-късно изтъкват мрежата на съдбата, преминават през нашето главово съзнание като през сито. Това е причината защо ние нищо не знаем за тях в горното съзнание. Главото съзнание ги оставя да изтекат като през сито, но човекът в подсъзнанието ги задържа. Само защото те преминават през горното съзнание като през сито, той не знае нищо за тях. Но въпреки това те се задържат в човека.

Един ден, когато естествената наука ще се практикува логично, хората ще се запитат: Как стоят тези неща при животното и как при човека? – При животното преживяванията изцяло изтичат през него; цялото животното представлява сито. При човека те се запазват не в главата, а в целия човек. Само защото в обикновения живот мисли главата, а не целият човек, затова човек не ги осмисля при нормални условия. Само когато например се прояви хистерия, която се състои в това, че започва да мисли и останалата част на човека – което може да се прояви при болест, но по принцип не би трябвало да възникне, – тогава като изключения се явяват такива случаи, когато човекът, както би могло да се каже, „прави съдба“. Какъвто е и случаят с въпросната дама. Следователно човекът запазва опита и това представлява нещо много

забележително. Защо изтича целият опит през животното, а при човека се запазва?

Поради факта, че животното няма ръце, това значи, че крайниците, дали крака или криле, са винаги обединени със земята. Но фактът, че човекът е трансформирал онези крайници, които са крака при животното, води до това, че ръцете му са включени в организма така, че той запазва мислите си в своята съдба. Човек може да мисли не само с ръцете, с тях той може да запазва съдбата. По този начин той може да обозре своята съдба. Ръцете са също така мисловни органи, както етерната част на главата. При мисленето етерната главова част прави нещо много подобно на това, което прави човекът в живота със своите ръце. С ръцете си човекът задържа в себе си потока на събитията, който очертава неговата съдба. Човекът е организиран така, че се проявява само по-грубата разумна активност на ръцете. Всеки човек знае, че притежава една особено фина чувствителност в своите ръце, особено във върховете на пръстите, само че тази фина чувствителност се проявява в най-грубия си вид. Защото тук става въпрос за нещо много фино. Това е едно много слабо, едва мъждукащо мислене, което хората развиват и могат да проявят в изкуството. Но ръцете са включени в цялостния организъм на човека така, че представляват мисловния орган за съдбата. В настоящия цикъл на развитие човекът все още не се учи да мисли със своите ръце. Ако започне да се учи, ще опознае тайните на ръцете и същевременно това ще стане едно въведение в познанието на основните закони на съдбовните взаимовръзки.

Това изглежда толкова невероятно, но е истина. Тук имаме една от точките, където духовната наука, от една страна, казва: В ръцете, които развиват едно подсъзнателно мислене, се мисли съдбата. – Днес естествената наука все още не обръща внимание на това. Тя трябва, когато разглежда

човешката организация само съвсем грубо, да стигне до това да каже: Човекът е едно съвършено животно. – Това също е вярно. Но тъкмо в това, на което не се обръща внимание, се съдържа съществената разлика между човека и животното. Помислете, каква е позицията на главата при животното? Тя се носи непосредствено над земята. При човека главата е позиционирана така, че тя се носи от човека, докато при животното я носи земята. Централната линия на тежестта на главата пада в човешкия организъм, преди да достигне земята. Ако искам да се изразя грубо, тя преминава през диафрагмата. Човекът стои спрямо себе си така, както животното стои спрямо земята. Ако вземем централната линия на тежестта при животното, тя пада директно върху земята, без да преминава през диафрагмата, през организма. В ориентацията на организма към целия Космос се намира същественото при човека и с това ориентиране е свързано, че неговите ръце са организирани по друг начин в сравнение със съответните крайници при животното. В бъдеще естествената наука, от една страна, ще започне работа в тази посока; някога ще си зададе въпроса: Как всъщност е свързан човекът с динамичното, със силовите отношения на Всемира, че благодарение на Космоса той е станал не четириног, а има две ръце? Благодарение на Космоса той има такава организация! И работи така, тъй като е получил такава организация от Космоса, че централната линия на тежестта на главата му пада вътре в него и той се превръща в своя собствена земя. Тъй като по определен начин той е изключил своите ръце, от своя страна те отново могат да схванат съдбата, точно както и организацията на човешката глава е свързана с неговата изправена позиция. Човекът притежава своя съвършен мозък поради факта, че централната линия на тежестта на главата преминава през него, а не пада директно върху земята. Във Всемира има навсякъде сили и когато нещо е ориентирано

различно, тогава цялото е разпределено в други пропорции. Това се признава по отношение на неорганичната природа, но не се съблюдава по отношение на човека. Затова не се отчита как материалното действа срещу духовното в човека, нито как в него навсякъде духовното действа през материалното.

Това е едната страна. Тук можем да кажем: Насочваме вниманието си върху човека и виждаме как той се уповава на своята диафрагма. И така, мислейки нагоре до диафрагмата с подсъзнанието, стигаме до разбиране на съдбата, докато с нашето горно съзнание стигаме само до разбирането на ежедневните дейности. Но човекът стои в живота и по още един начин. Защото ние видяхме, че той – ако разгледаме не само едностранно неговата глава, а обхващаме и останалия организъм, – размишлявайки, но подсъзнателно размишлявайки, определя своята съдба, познава своята съдба.

Но има още нещо в живота на човека. Ние извършваме действия. Тези действия ни носят в живота известно удовлетворение или неудовлетворение. Да предположим, че извършваме нещо добро, което ни носи удовлетворение. Или би трябвало да предприемем нещо, за да се предпазим от нещо неприятно и т.н. Следователно човек прави различни неща в живота. Ние извършваме не само действия, които ни карат да чувстваме удовлетворение или неудовлетворение. Най-добре можем да видим това, когато разгледаме духовно-научно действия, които имат по-малко значение в живота ни. Такива действия, които нямат морално значение. Например цепенето на дърва. Това действие – цепенето на дърва – предизвиква у нас умора.

За умората има всевъзможни мнения. Вие знаете от последната открита лекция, че хората си представят, че от умора те би трябвало да заспиват, че причината за заспиването е умората. За умората всеки знае, че тя се явява като придружаващо явление на дейности като например цепенето

на дърва. Но тази умора е от особено голямо значение, ако се разглежда духовно-научно. Умората изобщо не е това, което ни се представя. Ние я изживяваме като това, което наричаме умора, но тя е нещо съвсем различно. Лесно можете да си представите, че умората, която настъпва при такива дейности – в тази връзка дейностите, които навлизат в моралния и интелектуален живот, са само по-фини и не винаги така лесно разпознаваеми като елементарните действие като в примера с цепенето на дърва, – че тази умора представлява един двустранен процес. Първо трябва да използваме бликащите жизнени сили, които са взаимосвързани с нашия растеж, после обаче вече сме употребили тези сили и в нашия организъм настъпва процес на разрушение. Този процес на разрушение се изживява като умора. Но тази умора реално представлява летаргия, чието по-дълбоко значение в действителност ние изживяваме като нещо много по-различно от едно следствие. Умората представлява само летаргия за обикновения живот. Какво се изживява в действителност?

Разбира се, това може да се каже само благодарение на действителното духовно-научно изследване. Когато сме уморени след цепене на дърва, тогава се показва на онези места, които познаваме като места на духовния организъм на човека и които се наричат лотусови цветове – повече за това можете да намерите в книгата „Как се постигат познания за висшите светове?“ – едно истинско излъчване на един от лотусовите цветове. Налице е едно следствие, което не достига до съзнанието на човека. Това духовно следствие не е съзнателно за него. Това, което той осъзнава, е нещото, което го потапя в летаргия, но той възприема това, което е налице като духовно следствие. Защото това, което всъщност се излъчва, в действителност е нещо духовно. По-добре би могло да се разбере, ако човек – за да се схване тази духовност на излъчването, – така да се каже, разгледа едно действие, което подлежи

на морална оценка. Да си представим, че не цепим просто дърва, а правим нещо, което подлежи на морална оценка. Обикновено такава морална оценка се прилага само в тесни житейски области, но тя има и едно друго значение. Всичко, което прави човек, има стойност за цялото развитие на човечеството. Дори отделното действие има стойност за цялото развитие на човечеството. Тази преценка, колко е стойностно едно действие в този процес на развитие, се разбира също толкова малко от обикновеното човешко съзнание, колкото и действията на съдбата – от неговата глава. Но тази преценка той не я оставя да изтече през същността си като през сито, а тя се излъчва като лъчение през лотусовите цветове навън. Несъзнателно човек постоянно прави преценка на всяко свое отделно действие. Вие можете да бъдете ангелоподобни същества и да правите добро на всички хора. Във вашето подсъзнание вие съдите за стойността на такива начини на действие за цялостното развитие на човечеството, при това напълно обективно, и често доста по-различно, отколкото се предполага в горното съзнание. Или човек може да е крадец – с това, разбира се, нямам предвид нищо повече, – но той да съди действието си на извършване на кражба напълно обективно според стойността му в цялостния процес на развитие на човечеството. И това той го излъчва от себе си неминуемо чрез лотусовите цветове. Също така, както нашите съдбовни решения, преминаващи през главата като през сито, се задържат от ръцете ни, така с помощта на нашата астрална организация от лотусови цветове ние ръководим нашите преценки за нашите действия, а дори и за нашите мисловни действия. Те се излъчват като сияние от нашата организация от лотусови цветове, излизат навън от нас. И това сияние се простира много надалеч. То преминава във времето, не остава във пространството. Затова е много трудно да си представим тези лотусови цветове, защото те се намират

в непрекъснато движение и непрекъснато преминават във времето. Пространството наистина се превръща във време. Човекът излъчва от себе си сияние, но така, че това сияние преминава във времето, превръща се в непрекъснато сияние, което се простира далеч отвъд смъртта. В нас има един, който преценява целия ни живот в подсъзнанието. Един, който мисли нашата съдба, преценява и всички наши действия и тази оценка се излъчва от нас като сияние.

Това, разбира се, отново е образно казано, защото представлява едно имагинативно действие, но този образен изказ отговаря на една действителност. Животът, така да се каже, се излъчва като лъч от прожектор. Трябва да си го представите не пространствено, а времево. Например днес като четиридесет годишен човек правите нещо; животът ви продължава, минава през петдесетата, шестдесетата година, после преминава в битието между смъртта и едно ново раждане. И докато изживявате този период, поетапно изпитвате това, което вие по време на земния живот постоянно сте излъчвали чрез лотусовите цветове. Вие срещате всичко, което сте излъчили в бъдещето. Това е така, отново да се изразим образно, сякаш излъчвате лъч от прожектор и после следвате този лъч и си казвате: Това сияе там, всичко това ще го срещна отново. Това са преценките за вашите дела, които срещате така в живота между смърт и ново раждане. В това отношение човекът не е сито или, ако иска, може да е сито: той позволява да се излива през него това, което сам поражда подсъзнателно.

По този начин в човека е налице един постоянен критик – ако не употребяваме думата в педантично-филистерски смисъл – на собствените му дела и това, което се излъчва от него в собственото му бъдеще. Ако човек иска, може да подходи естественонаучно тук. Поради факта, че човекът стои изправен и следователно неговото обикновено съзнание пред-

ставява опората му, като негова собствена земя, на мястото на лотусовите цветове се запазва това, което произтича от странстването му по земята в най-широкия смисъл на думата. Там то се запазва, под прав ъгъл, и се изпраща в живота.

Следователно ние виждаме: По един сложен, но обозрим начин се представя в живота това, което иначе се обозначава само с общия израз „несъзнавано“. Тъкмо защото човекът, от една страна, завършва надолу с диафрагмата, със своето подсъзнание той е свързан със своята съдба.

При животните не става въпрос за излъчване чрез лотусовите цветове. Защо? Това е свързано с ориентацията на животното във Всемира. Поради факта, че гръбначният стълб на човека се намира във вертикално положение, под прав ъгъл спрямо този на животното, затова човекът развива онова, което животното изобщо не може да развива, защото неговият гръбначен стълб се намира в хоризонтално положение и не може да стои вертикално. Затова в животното не може да е налице един „критик“, също така то не може да изпраща в бъдещето преценките на действията си в животинския свят. Ще се постигне много, ако естествената наука не се ограничава до тривиалното схващане, че крайниците на животното и тяхната структура и форма могат да се сравняват с крайниците на хората, или главата на животното може да се сравни с тази на човека. Човекът има своя свършен мозък, но иначе човешката глава не се различава толкова много от тази на животното, затова материалистическата теория за човека е могла да се приложи толкова лесно и при животинското царство. Но това, което отличава човека от животното, е неговата ориентация във Всемира. Ако тя се изучи, тогава може да се достигне до нещо много по-различно, отколкото се постига по естественауачен път. Тук духовната наука ще даде посоката, като посочва определени процеси в живота, които ще могат да се възприемат тогава, когато се следва

въпросната посока, указана от духовната наука.

Следователно ние виждаме, че човекът е организиран така, че в него се съдържа нещо, за което може да се каже, че, от една страна, е по-интелигентно – често и по-рафинирано – във връзка със съдбовните решения, и, от друга страна, в него има нещо, което се явява един по-обективен критик, отколкото е той самият в своя съзнателен живот. Следователно по сложен начин в човека е скрито вече нещо, което може да се нарече един друг човек, който се проявява в живота. По правило човек не наблюдава своите действия. Критикът в него остава в подсъзнанието, той бива осъзнаван между смъртта и новото раждане, когато поетапно се проследява онзи лъч, за който говорих. При едно по-задълбочено наблюдение може да се види начинът, по който се проявява този критик в отделните хора.

Сравнете два човешки типа, които могат да се открият в живота. Единият често се означава като постоянно дейния тип. Има хора, които постоянно са заети с нещо, никога нямат време, винаги са в движение, техните ръце, казва се също: техните носове трябва да се заврат навсякъде, непрекъснато трябва да правят нещо и т.н. Хората не разсъждават много за това, смятат го просто за един житейски навик, който се дължи на всевъзможни подсъзнателни неща. Но това, което е свързано с този тип, е, че критикът в тази инкарнация, когато човекът е постоянно деен, е заел своеобразна позиция. Той също така притежава особена индивидуалност. Хората откриват това едва след смъртта. При един такъв деен човек – добре е, ако може да се говори за такива неща с чувство за хумор, защото ако не се е лишил напълно от хумора, когато пристъпва в духовната наука, човек преодолява онова настроение, което парализира духовната наука, – при един такъв деен човек този критик представлява нещо като актьор, който с голямо удоволствие желае да бъде наблюдаван, не само

от хора, това той само си го внушава, но и от всевъзможни духовни същества. Радостта му се състои в това, че всички същества от духовния свят могат да го виждат, когато той тича насам-натам. Типът на постоянно дейния човек в духовния свят е този, който непрестанно тича насам-натам и иска да бъде наблюдаван, и от това „желание да бъде наблюдаван“, което се преобразува в подсъзнателен инстинкт, възниква характерът на този „постоянно деен човек“.

Да вземем противоположния характер. Това е човекът, който изпълнява задачите, възложени му от живота, задачите, към които е насочен от живота. Той не се забелязва навсякъде, а действа там, където не може да бъде видян, където го е довел животът и т.н. При него критикът също е заел своеобразна позиция. Тези неща могат да се наблюдават, когато се разглеждат духовно-научно. Това своеобразно място на критика изхожда от несъзнателната вяра, че всичко, което се прави, дори и да не се наблюдава от околните духове – което постоянно дейният иска с удоволствие, – не е напразно, че никоя сила в света не е напразна, а има своя смисъл в света. Тази прекрасна вяра: всичко, което правиш, дори ако резултатът трябва да се прояви след хиляди години, по някакъв начин ще има своето значение в цялостния живот на света – това съзнание е в основата на противоположния тип на постоянно дейния, едно определено спокойствие, сигурност в света, която се основава на току-що характеризиранията вяра.

Така ние виждаме как животът се изяснява, когато се вземе под внимание фактът, че човекът има не само връзки с живота, които са видими външно чрез сетивата, а има действителни връзки, които се основават на отношението му към духовния свят.

Днес направих тези изложения предимно затова, защото по този начин ви представих два елемента на човешкото същество. Единият елемент е свързан с физическата орга-

низация на човека между раждане и смърт по такъв начин, че физическата организация се проявява като подсъзнание, чиито мисловни органи са ръцете и дланите; по един забележителен начин тези мисловни органи предлагат една особена основа на това, за което главата представлява сито. В този смисъл човек представлява забележителен съд: главата му е сито за съдбата. Но когато мислите, които образуват съдбата, са изтекли през главата, тогава те се задържат от ръцете и дланите. Другият елемент в човека е това, което просиява през лотусовите цветове и навлиза в живота между смъртта и новото раждане.

Значителна част от живота зависи от отношенията, които се създават между тези два потока в човека. Ако разглеждате човека по такъв начин, че действително съблюдавате диафрагмата, тогава вие го имате и като двойствено същество. Нещо навлиза в него и остава там, остава там благодарение на силата на дланите и ръцете, но то се спуска надолу чак до диафрагмата. Това се случва поради факта, че човекът е изправено същество, а не хоризонтално като животното. В животното положението е такова – звучи толкова странно, но светът е пълен със загадки, – че краката на животното са в друго положение спрямо него, отколкото ръцете спрямо човека. Защото това има нещо общо със земята. Излъчванията действително идват през земята, проникват човека, но се насочват чрез лотусовите цветове към бъдещето. Това са два потока, които правят човека двойствено същество. В обикновения живот тези два потока са разделени напълно и на този факт се основава животът. Ако тези два потока се свържат, тогава животът не бил такъв, какъвто е. Ако тези потоци бяха обединени, човекът нямаше да развие своето азово съзнание, защото азовото съзнание се основава на факта, че двата потока в живота са разделени. И все пак те са само частично разделени, в определен смисъл текат заедно.

Всъщност се случва следното. Това, което се излъчва от човека, за да засияе в живота между смъртта и новото раждане, може да се обедини извън човека – ако се положат усилия за това – с онези други излъчвания, които се задържат от ръцете, след като са преминали през ситото. Двата потока, които иначе преминават през неговото тяло, но не са обединени, могат да се свържат, ако човек ги задържи. Обединението дава възможността за среща на човека с мъртвите, с онези, които са преминали през портата на смъртта.

С характеризирането на тези два потока днес направих едно въведение към това, което ще обсъдим в следващата лекция: връзките на човека, които той може да има оттук с мъртвите. Така ще можем да разгледаме тези връзки отново от една друга гледна точка.

РУДОЛФ ЩАЙНЕР ЖИВОТ И ТВОРЧЕСТВО

- 1861 г. Роден на 27 февруари в Кралевец (тогавашна Австро-Унгария) като син на служител в австрийските железници. Родителите му произхождат от Южна Австрия.
- 1872 г. Гимназия до 1879 г. във Винер Нойшат.
- 1879 г. Обучение във Виенския технически университет: математика и естествознание, литература, философия, история. Основно запознаване с Гьоте.
- 1882 – 1897 г. Издава естественонаучните трудове на Гьоте (5 тома) в „Немска национална литература“ на Кюршнер. Самостоятелно издание на уводите – през 1925 г. под заглавие „Въведение в естественонаучните съчинения на Гьоте“ (Събр. съч. 1). Частен учител във Виена.
- 1884 – 1890 г. Привлечен като сътрудник при издаването на Гьотевите съчинения. „Основни насоки в теорията на познанието върху Гьотевия светоглед, съпоставен с Шилер“ (Събр. съч. 2).
- 1888 г. Издава списанието „Немски седмичник“. Лекции в Гьотевото общество, Виена: „Гьоте като баща на новата естетика“ (Събр. съч. 30).
- 1890 – 1897 г. Ваймар. Сътрудник в Архива на Гьоте и Шилер.
- 1891 г. Докторат по философия в Университета Росток. През 1892 г. излиза разширената дисертация „Истина и наука“. Увод към „Философия на свободата“ (Събр. съч. 3).
- 1894 г. „Философия на свободата. Основни принципи на един модерен светоглед“ (Събр. съч. 4).
- 1895 г. „Фридрих Ницше, борец срещу своето време“ (Събр. съч. 5).
- 1897 г. „Гьотевият светоглед“ (Събр. съч. 6). Преместване в Берлин. Издава „Списание за литература“ и „Драматургични свитъци“ с О. Хартлебен. (Избрани статии в Събр. съч. 29–32).
- 1899 – 1904 г. Преподавателска дейност в основаното от В. Либкнехт „Общообразователно училище за работници“, Берлин.

- 1900 г. „Взгледите за света и живота през деветнадесети век“, по-късно излиза с разширения като „Загадките на философията“ (Събр. съч. 18). Начало на антропософските лекции по покана на Теософското общество в Берлин. „Мистиката в зората на съвременния духовен живот“ (Събр. съч. 7).
- 1902 – 1912 г. Изграждане на антропософията. Редовни публични лекции в Берлин и лекционни цикли в различни градове в Европа. Мария фон Сиверс (от 1914 г. Мария Щайнер) става негов близък сътрудник.
- 1902 г. „Християнството като мистичен факт и Мистериите на древността“ (Събр. съч. 8).
- 1903 г. Основава и издава списание „Луцифер“, по-късно „Луцифер-Гнозис“ (Статии в Събр. съч. 34).
- 1904 г. „Теософия“. Въведение в свръхсетивното познание на света и човека (Събр. съч. 9).
- 1904 – 1905 г. „Как се постигат познания за висшите светове?“ (Събр. съч. 10), „Из хрониката Акаша“ (Събр. съч. 11), „Степени на висшето познание“ (Събр. съч. 12).
- 1910 г. „Въведение в тайната наука“ (Събр. съч. 13).
- 1910 – 1913 г. Премиера на „Четири мистерийни драми“ (Събр. съч. 14).
- 1911 г. „Духовното ръководство на човека и човечеството“ (Събр. съч. 15).
- 1912 г. „Антропософски календар на душата“, „Максими“ (Събр. съч. 40), „Път към себепознание на човека“ (Събр. съч. 16).
- 1913 г. Отделяне от Теософското общество и основаване на Антропософското общество. „Прагът на духовния свят“ (Събр. съч. 17).
- 1913 – 1923 г. В Дорнах, Швейцария, е изградена от дърво сградата на първия Гьотеанум.
- 1914 – 1923 г. Из цяла Европа, но най-вече в Дорнах и Берлин, Рудолф Щайнер дава основополагащи познания за обновление в областта на изкуството, педагогиката, естествените науки, социалния живот, медицината, теологията. Доразвива новото изкуство „евритмия“, чиито първи стъпки датират от 1912 г.
- 1914 г. „Загадките на философията“ (Събр. съч. 18).
- 1916 – 1918 г. „Върху загадките на човешкото съществуване“ (Събр. съч. 20). „Върху загадките на душата“ (Събр. съч. 21). „Духовният облик на Гьоте в откровенията на

- неговия „Фауст“ и в „Приказка за зелената змия и красивата лилия“ (Събр. съч. 22). Р. Щайнер формулира идеята за „троичното устройство на социалния организъм“, „Основи на социалния въпрос“ (Събр. съч. 23). Статии върху троичното устройство на социалния организъм (Събр. съч. 24). В Щутгарт се открива първото Валдорфско училище, което Рудолф Щайнер ръководи до своята смърт.
- 1920 г. Лекционни цикли и художествени представления в сградата на недовършения Гьотеанум.
- 1921 г. Започва да излиза списание „Гьотеанум“.
- 1922 г. „Космология, религия и философия“ (Събр. съч. 25). През Новогодишната нощ (31.XII.1922 г.) изгаря първият Гьотеанум. Р. Щайнер изработва модела на втория Гьотеанум, построен по-късно от бетон.
- 1923 г. По време на Коледата на 1923 г. „Антропософското общество“ прераства в „Единно антропософско общество“ под председателството на Р. Щайнер.
- 1923 – 1925 г. В седмични продължения излиза (останала незавършена) автобиографията му „Моят жизнен път“ (Събр. съч. 28), както и „Ръководни антропософски принципи“ (Събр. съч. 26). Съвместна работа с д-р Ита Вегман върху „Предпоставки за разширяване на лечебното изкуство според духовно-научните познания“ (Събр. съч. 27).
- 1924 г. Непрекъснатата лекторска дейност и последни пътувания с тази цел из Европа. На 28 септември е изнесена последната лекция пред членовете на Антропософското общество. Начало на боледуването.
- 1925 г. На 30 март Рудолф Щайнер умира в Дорнах.

Днес не искам да изпадам в критика към психоанализата, а с изложеното от мен искам само да поясня, че в това психоаналитично направление се намира нещо, чрез което съвременното изследване се присъединява към намиращото се под съзнателната част на душата и действащо там. И тогава от естественонаучните предразсъдъци в тази област трябва да се покаже най-погрешното, ако в тази област не се пристъпва с духовно-научно изследване. Така никога няма да се разбере, че намиращото се в душевния живот не може да бъде анализирано по правилен начин, ако не се знае, че човешкият живот протича в различни земни животи. Защото в психоанализата човек иска да обясни всичко, което е в основата на душата, изхождайки само от един земен живот. Нищо чудно, че тогава то трябва да бъде представено в много погрешна светлина.

Рудолф Щайнер

Аб
Издателско
Ателие